

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav bohemistických studií

Diplomová práce

Bc. Natallia Petrova

Jazykový management rusky mluvících vysokoškoláků

v České republice v socioekonomickém kontextu

The language management of Russian-speaking university

students and graduates in its socioeconomic context

Praha 2015

Vedoucí práce:

Mgr. Tamah Sherman, Ph.D.

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí této diplomové práce Mgr. Tamah Sherman, Ph.D. za cenné rady, ochotnou pomoc a přátelské vedení práce. Děkuji všem respondentům, kteří se zúčastnili výzkumu. Ráda bych také poděkovala svému manželovi, dceři a synovi za trvalou podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 14.8.2015

Natallia Petrova

Abstrakt

Předmětem této diplomové práce je jazykový management rusky mluvících vysokoškoláků v socioekonomickém kontextu. Cílem teoretické části diplomové práce je vymezit pojmy jazykový management a teorie jazykového managementu, popsat typy a druhy jazykového managementu a vysvětlit proces jeho vzniku. Teoretická část je založena na odborné literatuře, statistických údajích a dostupných výsledcích dříve provedených výzkumů.

V empirické části je proveden výzkum. Hlavní metodou sběru dat je polostrukturovaný rozhovor s respondenty. Cílem výzkumu bylo získat aktuální data o postavení cizinců z cílové skupiny na trhu práce v České republice. Na základě získaných informací je zjištěna reálná situace spojená s socioekonomickým postavením rusky mluvících vysokoškoláků žijících na území České republiky. Těžištěm výzkumu je shromáždění, analýza a interpretace sdělovaných zkušeností vysokoškoláků.

Klíčová slova:

Jazykový management, teorie jazykového managementu, jazykové problémy, zahraniční studenti, trh práce, jazykový repertoár, ruština v České republice

Abstract

This thesis is devoted to the language management of Russian-speaking university students and graduates in the socioeconomic context of the Czech Republic. The first, theoretical section, is based on the results of previous studies as well as statistical data. It delimits the concepts of language management and Language Management Theory describes the types of language management, and explains its processual character.

The second, empirical section of the thesis, is devoted to a qualitative research study based on semi-structured interviews with 10 speakers of Russian as a first or second language who were studying or who had studies at universities in the Czech Republic. The aim of the research was to gain up-to-date information on respondents' subjective understanding of their position on the Czech labor market. The results reveal connections between language, communicative and socio-cultural (including socio-economic) management thus connect issues of language competence and linguistic repertoires and the socio-economic position of Russian-speaking university students and graduates in the Czech Republic.

Key words:

language management, language management theory, language problems, international students, labor market, linguistic repertoire, Russian in the Czech Republic

Obsah

1. Úvod	8
2. Definice a klasifikace pojmů jazykový management a teorie jazykového managementu	12
2.1 Definice pojmu jazykový management.....	12
2.2 Definice pojmu teorie jazykového managementu.....	13
2.3 Typologie jazykového managementu.....	14
2.3.1 Delimitační jazykový management.....	15
2.3.2 Funkční jazykový management.....	15
2.3.3 Inkluzivní jazykový management.....	15
2.4 Druhy jazykového managementu.....	16
2.4.1 Jednoduchý jazykový management.....	16
2.4.2 Organizovaný jazykový management.....	16
2.4.3 Jiné druhy jazykového managementu.....	17
3. Procesuálnost jazykového managementu	18
3.1 Procesy jazykového managementu.....	18
3.2 Postimplementační fáze jazykového managementu.....	19
3.3 Účastníci jednotlivých fází procesu jazykového managementu.....	19
4. Jazykové problémy	21
5. Osvojování	23
6. Metodologická část	26
6.1 Metodologie provedení výzkumu.....	26
6.2 Metoda sběru dat.....	26
6.3 Průběh výzkumu.....	27
6.4 Zpracování získaných dat.....	28
6.5 Výzkumný soubor.....	29
7. Empirická část, výzkum, analýza	31
7.1 Charakteristika dotazovaných osob.....	31
7.2 Jazykové dovednosti respondentů.....	33
8. Kontakt s češtinou, vyhledávání práce	35
8.1 První kontakt s češtinou.....	35
8.2 Znalost jazyků jako klíč k penězům	38
8.3 Způsoby vyhledávání práce.....	38
9. Pracovní příležitosti	40

9.1 Právní úprava postavení cizinců ze třetích zemí na trhu práce v České republice.....	40
9.2 První pracovní příležitosti.....	40
9.3 Pracovní příležitosti respondentů po ukončení vysokoškolského studia.....	41
9.4 Český jazyk jako podmínka k získání zaměstnání.....	42
10. Jazykové dovednosti v různých aspektech života.....	45
10.1 Čeština v osobním a studijním životě	45
10.2 V čem je výhoda znalosti českého jazyka v pracovní sféře.....	47
10.3 Potřeba se naučit český jazyk.....	49
10.4 Jazykové problémy.....	51
10.4.1 Jazykové problémy jako nedostatek gramatické kompetence jazyka.....	51
10.4.2 Sociokulturní problémy.....	54
10.5 Postavení rusky mluvících absolventů vysokých škol na trhu práce v České republice.....	58
10.5.1 Postavení rusky mluvících absolventů vysokých škol na trhu práce v České republice z pohledu respondentů.....	58
10.5.2 Analýza aktuálních inzerátů Úřadu práce České republiky s poptávkou po rusky mluvících pracovnících.....	61
11. Závěr.....	63
Seznam použité literatury.....	66
Příloha č. 1 – Studující na vysokých školách podle státního občanství v akademickém roce 2013/2014	
Příloha č. 2 – Seznam otázkových okruhů	
Příloha č. 3 – Inzeráty Úřadu práce České republiky s poptávkou po rusky mluvících pracovnících	

1. Úvod

Proces migrace, tj. vnitro- či mezistátní pohyb lidí, ačkoliv není jevem novým, reflektuje měnící se charakter současného světa, patrný na různosti důvodů migrantů ke stěhování. Tyto důvody mohou být politické, kdy občané nesouhlasí s politickou situací ve své mateřské zemi. Další důvod je ekonomický, kdy lidé přijíždějí s nadějí uplatnit své kvalifikační znalosti, neboť nemohli sehnat práci v domovské zemi. V neposlední řadě a v souvislosti s výše uvedenými důvody dochází k migraci za účelem studia. V České republice lze pozorovat tento fenomén na veřejných i soukromých vysokých školách.

Fenomén migrace bývá v cílových zemích předmětem celospolečenské debaty i mediálního diskurzu. V posledních dnech je např. ostře sledované téma uprchlíků z různých států Blízkého Východu, Afriky či Asie. Do České republiky ale dost často imigrují i obyvatelé východní Evropy, resp. lidé z oblastí, kde se používají východoslovanské jazyky. Ve většině případů se nejedná o formální azylanty, ale jejich důvody k migraci vyplývají zejména z nespokojenosti se situací v domovských zemích, ať se jedná o politiku, ekonomiku, či kvalitu života obecně. Velmi často opouštějí své domovské země vzdělaní lidé, kteří jsou předmětem této práce. S procesem migrace jsou těsně spojené takové aspekty jako uplatnění cizinců na trhu práce v České republice, jejich kvalifikace, jazykové dovednosti, proces integrace do českého kulturního, politického, hospodářského a jiných odvětví života společnosti. O tom všem budeme v případě jedné konkrétní skupiny – vysokoškolsky vzdělaných jedinců s ruštinou jako prvním nebo druhým jazykem – pojednávat v této diplomové práci.

Hlavní nárůst imigrace se odehrával v devadesátých letech dvacátého století, kdy se počet cizinců zvýšil z 78 000 na 229 000 imigrantů.¹ Díky své geografické, dá se říct strategické poloze a díky svému slovanskému jazyku se Česká republika stala cílem pro migranty ze států bývalého Sovětského svazu. Takže téma migrace, přítomnosti cizinců, uplatnění jejich kvalifikačních znalostí a jejich integrace na území České republiky bylo a je aktuální.

Podle zveřejněných, a tedy dostupných údajů Českého statistického úřadu ke dni 31.12.2013 pobývá na území České republiky přibližně 439 000 cizinců, kteří mají povolen trvalý nebo dlouhodobý pobyt nad 90 dní.² Přitom 159 825 cizinců pochází z území bývalého

¹ Český statistický úřad (2015) [online]. Cit. 2015-07-12 <<https://www.czso.cz/csu/cizinci/cizinci-pocet-cizincu>>

² Český statistický úřad (2015) [online]. Cit. 2015-07-12 <<https://www.czso.cz/csu/cizinci/cizinci-pocet-cizincu>>

Sovětského svazu, což předpokládá znalost ruštiny jako mateřského nebo druhého jazyka. V následující tabulce jsou uvedeny počty cizinců dle státní příslušnosti:

Státní příslušnost	Počet
Ukrajina	105 138
Rusko	33 138
Moldavsko	5 663
Kazachstán	4 821
Bělorusko	4 312
Arménie	1 878
Uzbekistán	1 551
Ázerbájdžán	799
Gruzie	723
Litva	607
Kyrgyzstán	564
Lotyšsko	356
Estonsko	140
Turkmenistán	34

Tabulka č. 1

V akademickém roce 2013/2014 studovalo na vysokých školách České republiky 368 331 studentů, z nich bylo 40 836 cizinců. Napoprvé bylo přijato ke studiu 58 974 českých občanů a 9 325 cizích státních příslušníků. V tomtéž roce VŠ absolvovalo 91 551 studentů, z nich bylo 8 200 cizinců. V porovnání se statistickými údaji z roku 2003 počet studentů cizinců na vysokých školách České republiky vzrostl z 5% na více než 11%. Přesné statistické údaje tvoří Přílohu č. 1. Přesný počet cizinců uvádíme záměrně, abychom zdůraznili aktuálnost otázky socioekonomického uplatnění vysokoškoláků-cizinců v České republice.

Z dostupných oficiálních statistik vyplývá, že před deseti lety studovalo na VŠ jen 416 Rusů.³ Dnes jich tam je 5 237, Ukrajinců je 2 256, studentů z Kazachstánu je 1 427, z Běloruska

³ MACH, J.(2014): *Na českých VŠ raketově přibývá Rusů. Nemusí platit, protože studují česky.*

Novinky.cz Cit.2015-07-13

<<http://m.novinky.cz/articleDetails?query=cizinci%20na%20VS&sznu=jlromOReFBDYWjVq&ref=search&aId=344962>>

je 636, Ázerbájdžánců 211. V řádu stovek jsou na českých školách zastoupeni studenti z Moldavska, Uzbekistánu, Gruzie, Kyrgyzstánu a Arménie.

Na veřejných vysokých školách v současné době studuje 34 283 zahraničních studentů. Počet studentů s cizím státním občanstvím na soukromých vysokých školách je 6 964.

Nejvíce cizinců studuje na Univerzitě Karlově v Praze, Masarykově univerzitě v Brně, na Vysokém učení technickém v Brně, Vysoké škole ekonomické v Praze, na Českém vysokém učení technickém v Praze, České zemědělské univerzitě v Praze a Univerzitě Palackého v Olomouci.

Pro úplnost přehledu statistických údajů uvedeme počet studentů s cizím státním občanstvím podle formy studia:

prezenční studium Bc.	19 602
prezenční studium Mgr.	6 914
prezenční studium Mgr. navazující	7 585
prezenční studium Ph.D.	2 187

Tabulka č. 2

V současné době některé vysoké školy nabízejí vzdělávací programy s vyučovacím jazykem ruštinou. Dalo by se předpokládat, že se jedná o soukromé VŠ, ale například i Vysoká škola ekonomická na podnikohospodářské fakultě nabízí studium v ruštině v oboru Экономика предприятия и менеджмент.⁴

Zvyšující se počet zahraničních studentů na vysokých školách České republiky vyvolal také zájem ze strany novinářů a tato otázka je v poslední době široce medializována.

Uvedené výše statistické údaje ukazují na vysoký počet rusky mluvících studentů vysokých škol na území České republiky, kteří zvládají český jazyk na úrovni dostatečné pro studium na VŠ. Potřebují však češtinu pro získávání zaměstnání? Odpovědět na tuto otázku bude také cílem této diplomové práce. Abychom odpověděli na otázku, zda opravdu zahraniční studenti potřebují ovládat češtinu pro účely získávání práce, musíme zkoumat, co dělají pro zlepšení své pozice na trhu práce v České republice a do jaké míry je o ně již předem

⁴ Fakulta podnikohospodářská (2015) [online]. Cit. 2015-07-13 <<http://fph.vse.cz/zajemci-o-studium/bakalarske-studium/>>

„postaráno“ díky tržní pozici jejich vícejazyčných repertoárů, které už mají. Dalším výsledkem výzkumu bude zjištění, představuje-li český jazyk v těchto repertoárech významnou složku, nebo zda je pouze vedlejším bonusem?

Diplomová práce je rozdělena na tři části: teoretickou, metodologickou a empirickou.

Cílem teoretické části je představit hlavní teoretický rámec práce – teorie jazykového managementu – vymezit její základní pojmy, popsat typy a druhy jazykového managementu, objasnit jeho procesualnost, vysvětlit pojem jazykový problém a dále stručně popsat způsoby osvojování cizího jazyka v dospělém věku.

V metodologické části popíšeme metodologii provedení výzkumu, metodu sběru dat, průběh výzkumu, způsob zpracování získaných dat a výzkumný soubor.

V empirické části je hlavním cílem provést výzkum a odpovědět na otázky:

- 1) V čem je specifické postavení vysokoškoláků či absolventů (tj. studium v ČR) s ruštinou jako prvním nebo druhým jazykem na trhu práce v České republice?
- 2) Jakou roli hrála a hraje čeština v jejich studijním a pracovním životě?
- 3) Do jaké míry se socioekonomické a sociokulturní postavení těchto jedinců promítá do komunikačního a jazykového managementu?

2. Definice a klasifikace pojmů jazykový management a teorie jazykového managementu

2.1 Definice pojmů jazykový management

Výraz jazykový management se v dnešní době používá v různých oblastech lidského života a ne vždy je spojován s vědeckou činností. Setkáváme se s ním např. v překladatelské a tlumočnické činnosti, na jazykových kurzech při výuce cizích jazyků nebo v reklamní a marketingové činnosti. V každém z těchto použití je význam tohoto výrazu poněkud jiný. Vzhledem k tomu je zapotřebí sledovat kontext a oblast použití tohoto pojmu.

V sociolingvistice také nacházíme rozdílné pojetí termínu jazykový management, záleží na různých výzkumných přístupech. Guro Refsum Sandenová o nich píše jako o „jazykovém managementu jako teorii“, „jazykovém managementu jako dílčím konceptu“ a „jazykovém managementu jako o nástroji obchodní strategie“.⁵

B. Spolsky definuje jazykový management jako „explicitní a pozorovatelné úsilí jednotlivců nebo nějaké skupiny, kteří mají nebo si nárokují moc nad příslušníky určité domény, aby modifikovali jejich praktiky a přesvědčení“.⁶

Petar Vuković ve svém článku *Typologie moderního jazykového managementu* uvádí: „Jazykový management v nejširším slova smyslu se týká všech zásahů do jazyka, kterým mluví, nezávisle na tom, zda jsou uvědomělé či ne a zda se opírají o určitou jazykovou teorii a prestižní instituci nebo ne.“⁷

Termín jazykový management byl poprvé navržen J. V. Neustupným v roce 1986 B.H.Jernuddému při jejich spolupráci jako alternativa termínu jazyková korekce. J.V.Neustupný dává pojmu jazykový management dvojí smysl:

- a) jsou to objektivní procesy, které probíhají ve společnosti bez účasti jakékoli organizované teorie;

⁵ SANDEN, G.R. (2014): *Language management x3: A theory, a sub-concept, and a business strategy tool*. Applied Linguistics. First published online: September 18, 2014. s. 16

⁶ SPOLSKY, B. (2009): *Language management*. Cambridge: Cambridge University. ISBN 978-0-521-51609-9. s. 4

⁷ VUKOVIĆ, P. (2009): *Typologie moderního jazykového managementu*. In: E.Rušinová (ed.), *Přednášky a besedy ze XLII. běhu LŠSS*. Brno: Masarykova univerzita. s.208

b) je to určitá teorie řešení jazykových problémů (Neustupný, 2002, s.433).

V prvním smyslu Neustupný mluví „o jazykovém managementu i v rodové společnosti nebo ve středověku“.⁸ V druhém smyslu pak jako o termínu odkazujícím jazykový management „primárně k teorii, která se objevila v letech sedmdesátých pod názvem ‚teorie jazykové korekce‘ jako reakce na nedostatky teorie jazykového plánování.“⁹

V současné české lingvistice se tématem jazykového managementu mimo jiné zabývají J. Nekvapil a T. Sherman. Ve svém článku *Jazykový management a teorie jazykového managementu: úvodní poznámky* vymezili J. Nekvapil a T. Sherman termín jazykový management jako aktivitu zaměřenou na sám jazyk nebo komunikaci, resp. na některé jejich aspekty. S přihlédnutím k českému ekvivalentu výrazu management dospívají k myšlence, že jazykový management je „správa, resp. spravování jazyka a promluv, resp. komunikace“.¹⁰

2.2 Definice pojmů teorie jazykového managementu

V 70. letech 20. století vzniká na pozadí jazykového plánování a sociolingvistiky teorie jazykového managementu.

J. Nekvapil definuje teorii jazykového managementu jako „široce založenou obecnou teorii, která na jedné straně zřetelně vymezuje svůj vztah k lingvistice, ale na druhé straně podstatně přesahuje její hranice a zasahuje až do dimenze sociokulturní (včetně socioekonomické)“.¹¹ Dimenze komunikační je pevně spojena s dimenzí sociokulturní, není možné provést komunikační management bez ohledu na management socioekonomický. Je

⁸ NEUSTUPNÝ, J. (2002): *Sociolingvistika a jazykový management*. Sociologický časopis, 38 (4). Cit. 2015-06-02 < <http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/55-sociologicky-casopis-czech-sociological-review-4-2002/1002>>

⁹ NEUSTUPNÝ, J. (2002): *Sociolingvistika a jazykový management*. Sociologický časopis, 38 (4). Cit. 2015-06-02 < <http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/55-sociologicky-casopis-czech-sociological-review-4-2002/1002>>

¹⁰ NEKVAPIL, J. – SHERMAN, T. (2014): *Jazykový management a teorie jazykového managementu: úvodní poznámky*. Slovo a slovesnost, 75 (4), s.245

¹¹ NEKVAPIL, J. (2010): *O historii, teorii a modelech jazykového plánování*. Slovo a slovesnost, 71. s.64

třeba se snažit o toto pořadí: management socioekonomický → management komunikační → management jazykový (Nekvapil, 2010, s. 66).

Cílem teorie jazykového managementu je řešení jazykových problémů, přičemž řešení jazykových problémů musí začít řešením přidružených problémů společenských a komunikativních (Neustupný, 1977). Jako příklad uvádí J.V. Neustupný problematiku romštiny v bývalém Československu: na socioekonomické rovině – ztráta tradiční kultury; na sociolingvistické rovině – ztráta situace používání romštiny; na rovině gramatické kompetence – posuny v užívání jazyka (Neustupný, 2002, s.434).

Teorie jazykového managementu zdůrazňuje fakt, že „jazykové problémy jsou předmětem akce na nejrůznějších úrovních: na úrovni státu, jeho jednotlivých odvětví (například v místní samosprávě), v systému výchovném, v jednotlivých organizacích (ekonomických, společenských, kulturních) a na úrovni jednotlivců. V posledním případě nejde jen o účast jednotlivců v akcích na celostátní úrovni, ale i na úrovni ‚soukromého‘ managementu jazyka jednotlivce.“¹²

2.3 Typologie jazykového managementu

Pokud budeme pohlížet na jazykový management jako na uvědomělé a soustavné zásahy do jazyka, který je určen pro vzájemnou veřejnou komunikaci všech příslušníků jedné jazykové a národní komunity a na základě vyčlenění hlavních komplexů společenských a komunikačních problémů, lze definovat tři typy jazykového managementu:

- delimitační;
- funkční;
- inkluzivní.

Tyto tři typy jazykového managementu se rozlišují podle společenských cílů a jazykových prostředků, na které se soustřeďují.

¹² NEUSTUPNÝ, J. V. (2002): *Sociolingvistika a jazykový management*. Sociologický časopis, 38 (4). Cit. 2015-06-02 < <http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/55-sociologicky-casopis-czech-sociological-review-4-2002/1002>>

2.3.1 Delimitační jazykový management

Delimitační jazykový management souvisí s mladými spisovnými jazyky. Hlavním cílem tohoto typu je vymezení jazykové komunity, určení a udržení jasné jazykové hranice. Domácí jazyk nesmí obsahovat skutečné nebo domnělé výpůjčky z těch jazyků, které jsou kvůli dřívějšímu politickému režimu a společenské prestiži vnímány jako hrozba. Jsou upřednostňovány jazykové prostředky symbolizující národní kulturní tradice a historii (Vuković, 2009, s.210).

2.3.2 Funkční jazykový management

Funkční jazykový management se vyskytuje v komunitách se stabilní jazykovou situací, kde názor, že jejich jazyk je ohrožen cizími jazyky, není dominantní. Hledají se kritéria jazykového managementu, která by zajistila vývoj jazyka jako prostředku schopného kvalitně odpovídat na komunikační potřeby svých mluvčích ve všech situacích, ve kterých jazyk používají (Vuković, 2009, s.211).

2.3.3 Inkluzivní jazykový management

Inkluzivní jazykový management se projevuje v komunitách, které dosáhly nejen jazykové stability, ale i vysokého stupně společenské zralosti. Politická a společenská situace je taková, že spolu s rozvojem vlastního jazyka se podporují a chrání před jakýmkoliv projevem diskriminace i menšinové skupiny. „Pro inkluzivní management jsou příznačné postoje známé pod hlavičkou ‚politická správnost‘, tedy především snaha prosadit ve veřejné komunikaci ty jazykové prostředky, které nejsou urážlivé pro menšinové nebo jiným způsobem neprivilegované společenské skupiny (např. ženy, národnostní a sexuální menšiny, postižení lidé atd.)“¹³ Takovým způsobem si většina začíná uvědomovat zkušenosti a perspektivy menšin, které i pomocí jazyka integruje do společné kultury celé jazykové komunity (Vuković, 2009, s.211).

¹³ VUKOVIĆ, P. (2009): *Typologie moderního jazykového managementu*. In: E.Rusinová (ed.), *Přednášky a besedy ze XLII. běhu LŠSS*. Brno: Masarykova univerzita. s.211

2.4 Druhy jazykového managementu

V této části diplomové práce se pokusíme seskupit různé druhy jazykového managementu, které se podařilo ve vědeckých publikacích shledat.

Podle úrovně s různou mírou rozsahu, kde se jazykový management odehrává, rozlišujeme jazykový management dvou typů:

- a) jednoduchý management nebo také promluvový (nebo online management);
- b) organizovaný management nebo také institucionální (nebo offline management).

2.4.1 Jednoduchý jazykový management

Jednoduchý management je management na mikrorovině a znamená řešení jazykových problémů, které se objevují v projevu jednotlivce, např. problém hláskování slov nebo problém správného použití některých výrazů aj. Jinými slovy, mluvčí může „spravovat“ různé aspekty své vlastní promluvy nebo promluvy komunikačního partnera v konkrétní interakci, tzn. „tady a teď“ (online).

2.4.2 Organizovaný jazykový management

Organizovaný jazykový management se odehrává na makroúrovni. To znamená, že se jedná převážně o skupiny lidí, např. na státní, institucionální nebo teritoriální úrovni. Kromě toho je organizovaný jazykový management řízený a víceméně systematický. Neomezuje se jen na jednu konkrétní interakci, ale na jejich různé souhrny, které jsou konstruované.

Oba druhy, jak organizovaný, tak i jednoduchý jazykový management jsou vzájemně propojeny, což můžeme dokázat faktem, že se výsledky působení organizovaného managementu projeví i na mikroúrovni a naopak.

Zuzana Martykánová ve své práci *Jazyková politika v Alsasku v letech 1871 -1918* píše: „Aktéři jazykového managementu, ať už na mikro-, nebo na makroúrovni, se spojují do tzv. sociálních sítí, což jsou např. státní instituce, podniky, školy, média, různá náboženská uskupení či rodina. Pro tyto sociální sítě platí následující teze: Čím komplexnější tyto sociální

sítě jsou, tím organizovanější jazykový management se v nich odehrává, o to častěji k němu dochází a o to větším počtem témat se management zabývá.“¹⁴

2.4.3 Jiné druhy jazykového managementu

„V návaznosti na studia docenta Nekvapila je možno od sebe odlišit management **sociokulturní** (včetně socioekonomických faktorů), **komunikativní** a **jazykový**, přičemž se všechny tyto druhy navzájem podmiňují“.¹⁵ Autoři J.Nekvapil a T.Sherman ve svém článku *Jazykový management a teorie jazykového managementu: úvodní poznámky* uvádějí: „Teorie jazykového managementu vychází z toho, že tyto tři dimenze, a tedy i management jazykový, komunikační a sociokulturní, jsou úzce propojeny. Např. revitalizace nějakého jazyka neznámá jen to, že bude v určité míře dotvořena terminologie vybraných oborů (management jazykový), ale i to, že vzniknou komunikační sítě, v nichž se budou tyto termíny a koneckonců jazyk jako celek užívat (management komunikační), a vznik takových komunikačních sítí může záviset na vytvoření pracovních příležitostí pro mluvčí tohoto jazyka (management socioekonomický).“¹⁶

¹⁴ MARTYKÁNOVÁ, Z. (2009): *Jazyková politika v Alsasku v letech 1871 – 1918*. Jazykovědné aktuality, 3-4. s. 77

¹⁵ MARTYKÁNOVÁ, Z. (2009): *Jazyková politika v Alsasku v letech 1871 – 1918*. Jazykovědné aktuality, 3-4. s. 78

¹⁶ NEKVAPIL, J. – SHERMAN, T. (2014): *Jazykový management a teorie jazykového managementu: úvodní poznámky*. Slovo a slovesnost, 75 (4), s. 250

3. Procesuálnost jazykového managementu

3.1 Procesy jazykového managementu

Jedním z nejdůležitějších přínosů jazykového managementu je jeho procesuálnost, dynamičnost. V ideálním případě lze jazykový management rozdělit do pěti fází:

- **odchylky**, kdy během komunikace dojde k nějaké odchylce od norem lidského jednání či očekávání, k porušení pravidel nebo k vybočení ze zvyklostí, avšak odchylky neznamenaají, že se jedná o problémy, ale jsou podmínkou pro jejich vznik;
- **povšimnutí**, kdy si účastníci interakce ve svém vlastním projevu či v projevu někoho jiného odchylky všimnou. Tato fáze je pro jazykový management velmi důležitá. Pro zahájení procesu jazykového managementu je nutné, aby k povšimnutí si odchylky došlo. Pokud si účastníci komunikace odchylky nevšimnou, zůstává tato odchylka potenciálním problémem. Rozlišujeme povšimnutí vědomé, polovědomé a zcela nevědomé. Fáze povšimnutí je ukončením jazykového managementu charakteristickým pro Čechy při konverzaci s nerodilými mluvčími. Rodilý mluvčí češtiny si všimne odchylky ve výslovnosti cizince, ale nijak ji neohodnotí, neokomentuje a výslovnost cizince neopraví;
- **hodnocení**, povšimnutá odchylka může, ale nemusí být ohodnocena. V případě, že odchylka nebude účastníky konverzace ohodnocena, proces jazykového managementu nepokračuje. Hodnocení rozdělujeme na pozitivní a negativní. Pokud je odchylka ohodnocena pozitivně, není důvod v jazykovém managementu pokračovat, protože na pozitivně hodnocené odchylce není zapotřebí cokoli měnit. Dojde-li k negativnímu ohodnocení, nastává nutnost opravy;
- **plánování** – fáze plánování způsobu odstranění odchylky, např. nalezení nového slova ve slovníku, opakování výrazu, volba jiného výrazu, zesílení kontroly, oprava přeřeknutí nebo rozhodnutí přihlásit se do jazykového kurzu;
- **realizace** – fáze, která předpokládá komunikaci účastníka s odstraněnou odchylkou. Ale ne vždy je tato fáze automatická. Někteří jednotlivci nejsou schopni okamžitě reagovat nebo mohou být přerušeni jiným mluvčím (Neustupný, 2002, s.436).

Shora uvedené fáze procesu jazykového managementu jsou aplikovatelné jak na jednoduchý jazykový management, tak i na organizovaný.

Chtěli bychom uvést, že probíhají aktuální diskuze mezi vědci ohledně první fáze jazykového managementu a zejména v otázce, co je první fází: odchylka od normy, nebo její povšimnutí?

3.2 Postimplementační fáze

Japonský lingvista Gora Kimura věnuje pozornost poslední fázi jazykověmanagementového procesu, a to realizaci/implementaci plánu úpravy a otázce, co následuje po ní. Zde zavádí termín **postimplementační fáze**. Na úrovni jednoduchého jazykového managementu by se v podstatě jednalo o další povšimnutí a zároveň o hodnocení proběhnuvší opravy. Na úrovni organizovaného jazykového managementu je zavedení postimplementační fáze významným impulzem pro teorii jazykového managementu (Kimura, 2014).

3.3 Účastníci jednotlivých fází procesu jazykového managementu

Každý proces musí mít svého účastníka. V této podkapitole diplomové práce se podíváme na postoj vědců v jejich pracích ohledně účastníků jednotlivých fází jazykověmanagementového procesu.

B. H. Jernudd a J. V. Neustupný ve své práci *Language planning: For whom?* uvádějí účastníka jen ve fázi povšimnutí, a to mluvčí/pisatel, resp. posluchač/čtenář. V ostatních fázích autoři aktéra procesu jazykového managementu nevymezují a fáze hodnocení a realizace jsou popsány pasivem bez uvedení agentu.¹⁷

Stejnou metodou postupují J. V. Neustupný a J. Nekvapil ve své práci *Language management in the Czech Republic*, tzn. bez vymezení účastníků.

V článku *Teorie jazykového managementu* autoři V. Dovalil a T. Sherman jmenují účastníky procesu jazykového managementu jako účastník, posluchač/čtenář, uživatelé jazyka, a protože to dokládají příkladem ze školy, tak uvádějí jako účastníky žáka a učitele. Kromě

¹⁷ JERNUDD, B. H. – NEUSTUPNÝ, J. V. (1987): *Language planning: For whom?* In: L.Laforge (ed.), *Proceeding of the International Colloquium on Language Planning*. Québec: Presses de l'Université Laval, s. 76

toho připouštějí ve fázi hodnocení možnost více účastníků najednou, kdy by učitel v případě nutnosti musel prokonzultovat problém s dalšími odborníky.¹⁸

Podrobné analýze aktérů procesu jazykového managementu se věnoval Jakub Kopecký ve svém článku *Přechylování příjmení v češtině jako případ jazykového managementu*. Autor píše: „Je evidentní, že v mnoha procesech ‚chování k jazyku‘, které TJM popisuje, se jednotlivých fází účastní různí aktéři. Např. mluvčí *B* si povšimne určitého jazykového jevu *x*, který použil mluvčí *A*, na základě negativního hodnocení o něm informuje mluvčího *C*, který *x* rovněž negativně hodnotí, vytvoří proto plán jeho změny a předloží jej *A*, ten poté plán úpravy implementuje a jev *x* ze svých komunikačních aktivit odstraní.“¹⁹ Rozložení managementu na více aktérů způsobuje rozšíření procesu o komunikační akty, které zajišťují přenesení aktivity z jednoho účastníka na druhého. Jazykověmanagementové procesy, které mají jenom jednoho účastníka, jenž opraví vlastní odchylky od normy, se dost liší od těch procesů, kdy mluvčí reaguje na promluvu jiné osoby nebo přenechává dokončení managementu jiným instancím. Na základě výše zmíněného můžeme konstatovat, že větší počet zúčastněných aktérů vede ke složitějšímu průběhu managementu, především k jeho rozšíření o komunikaci mezi aktéry.

¹⁸ DOVALIL, V. – T. SHERMAN (2009): *Teorie jazykového managementu*. In: K. Hlínová (ed.), Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2007-2009. Praha: Akropolis, s. 20

¹⁹ KOPECKÝ, J. (2014): *Přechylování příjmení v češtině jako případ jazykového managementu*. Slovo a slovesnost, 75, s. 273

4. Jazykový problém

Jak už bylo uvedeno dříve, cílem teorie jazykového managementu je řešení jazykových problémů. Pojetí jazykového problému se v ní odvozuje od procesu jazykového managementu, jehož předpokladem je výskyt odchylky v konkrétní interakci. Připomínáme, že odchylka je první fází jazykového managementu a znamená odchylku od norem lidského jednání či očekávání, porušení pravidel nebo vybočení ze zvyklostí. Po jejím výskytu následují další fáze jazykového managementu: povšimnutí, hodnocení, plánování a realizace. Právě od negativního hodnocení odchylky se odvozuje pojem jazykového problému. B. Jernudd a J. V. Neustupný takové odchylky nazývali „neadekvátnostmi“. Tím můžeme rozumět individuální jazykové problémy, které mohou přerůst ve vlastní jazykové problémy společenské, pokud aktéři takové negativně hodnocené odchylky z nějakých důvodů nemohou rychle a snadno odstranit.

B. H. Jernudd jazykový problém definuje jako systematické nebo příliš početné odchylky od očekávané produkované řeči, takže interakční úpravové rutinní praktiky nemohou překonat negativní hodnocení těchto odchylek.²⁰

J. V. Neustupný pohlíží na jazykový problém jako na široce obsáhlý pojem, který zahrnuje nejen problémy gramatické kompetence (gramatika, slovník, výslovnost, písmo), ale i problémy používání jazyka, vlastnosti a konfigurace uživatelů jazyka, otázky jazykových promluv (témata a motivy, promluvové funkce, zdvořilost apod.), řazení prvků v rozhovoru, způsoby vyjádření apod. Do pojmu jazykový problém lingvista rovněž zahrnuje odchylky od norem, které jsou hodnoceny pozitivně. Takový jev pozitivně hodnocených odchylek J.V.Neustupný pojmenoval *gratifikace* (Neustupný, 2002, s.435).

Jazykový problém musí být přesně lokalizován v interakci, ze které vycházejí jazykové postoje a jsou rozvinuty v oblasti ideologie. Tento koncept J. V. Neustupný formuluje takto: „Z jednotlivých interakčních aktů [jazykového managementu] se managementové procesy skládají v organizované akce, v nichž se projevuje teorie a ideologie, vytvářejí se rozsáhlé sítě a probíhají složité procesy. Zde už nemusí být spojení s konkrétními interakčními akty zřetelné. Teorie jazykového managementu však požaduje, aby toto spojení bylo co nejsilnější. Jinými slovy, jazykový management se prostě musí odpoutat od situace, kdy lingvisté či jiný personál

²⁰ JERNUDD, B. H. (2000): *Language management and language problems: Part 1*. Journal of Asian Pacific Communication, 10 (2), s. 199

určovali na základě velmi omezené zkušenosti, co je, či není problém. Ukázkou nejsložitějších systémů organizovaného managementu je vyučování jazyků nebo jazyková politika.²¹

H. Muraoka rozděluje jazykové problémy do několik kategorií:

- **řešitelné**, kdy nezáleží na tom, zda to budou problémy jedince v jeho interakci nebo to budou problémy na úrovni institucionální;
- **neřešitelné** – takové, u nichž lze pouze minimalizovat jejich dosah. Jako příklad autor uvádí situaci cizinců žijících v Japonsku, kteří nevidí řešení problému v osvojení znakového písma, ale v nalezení prostředníka;
- **problém/odchylky**, které mohou uživatelé vnímat jako obohacení vlastního jazyka nebo je dokonce sami začnou užívat (Muraoka, 2009).

Pro účely této diplomové práce bude ústředním jazykovým problémem nedostatek kompetence v českém jazyce. Ve výzkumu zjistíme, zda takový problém respondenti mají a jak se tento problém manažuje.

²¹ NEUSTUPNÝ, J. V. (2002): *Sociolingvistika a jazykový management*. Sociologický časopis, 38 (4).
Cit.. 2015-07-14 <<http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/55-sociologicky-casopis-czech-sociological-review-4-2002/1002>>

5. Osvojování

Znalost českého jazyka, ekonomická soběstačnost, dobrá orientace v české společnosti a kladné vzájemné vztahy s majoritní společností jsou klíčovými předpoklady úspěšné integrace cizinců v České republice. Protože je jazyk dorozumívacím a komunikačním prostředkem mezi lidmi, nelze se bez jeho znalosti zapojit do hospodářského, politického, společenského a kulturního života hostitelské země. Bez znalostí jazyka nemá cizinec možnost poznat kulturu a tradice svého nového místa pobytu, což může vést k tomu, že je předem odsoudí a zavrhně. Cizinci bez jazykových znalostí nemají přístup k informacím a neznají svoje práva a povinnosti. Jazyková kompetence usnadňuje integraci cizinců a pomáhá jí.

V případě, že se stát rozhodl přijmout do své struktury migranty, je v jeho zájmu, aby se takoví přistěhovalci rychle adaptovali a zapojili se do aktivního života z různých úhlů pohledu.

Musí to být ve společném zájmu státu i migrantů. Je to vzájemný vztah obou stran, proces, který vyžaduje těsnou spolupráci mezi vládními a nevládními organizacemi na různých úrovních a každým jednotlivcem.

Pro účely osvojování českého jazyka můžeme sledovat následující příklady organizovaného jazykového managementu na nejrůznějších úrovních státu a na jeho jednotlivých odvětvích.

Ze strany státu je stanovena podmínka složení zkoušky z českého jazyka pro získání trvalého pobytu na území České republiky. Dle ustanovení § 70, odst. 2, písm. H k žádosti o povolení trvalého pobytu je cizinec povinen předložit doklad prokazující požadovanou znalost českého jazyka vydaný školou, která je uvedena v seznamu škol oprávněných provádět zkoušky znalostí českého jazyka stanoveném vyhláškou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Avšak tato povinnost se nevztahuje na občany Evropské unie, Norska, Islandu, Lichtenštejska, Švýcarska a na jejich rodinné příslušníky. Tato povinnost platí pouze pro občany ze třetích zemí, což je diskriminací takových občanů. Ale spíše v tom lze spatřovat negativní stránku pro migranty z Evropské unie, protože ti nemají povinnost naučit se český jazyk a tím pádem nemohou být na 100% zapojeni do kulturního, ekonomického a politického života České republiky. V osobním životě mohou komunikovat jenom s těmi, kteří ovládají angličtinu, němčinu, francouzštinu, resp. jiné jazyky.

Studenti bez občanství České republiky mají stejné podmínky pro získání vysokoškolského vzdělání jako občané České republiky, pokud se rozhodnou studovat na veřejných vysokých školách a v češtině.

Děti migrantů mají právo na předškolní a školní docházku za stejných podmínek jako děti českých občanů.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy uděluje různé druhy vládních stipendií na podporu studia cizinců na veřejných vysokých školách v České republice.

V rámci Mezinárodního vyšehradského fondu jsou Visegrádská stipendia, která jsou určena ke studiu v magisterských studijních programech a k postgraduálnímu studiu/výzkumu na dobu 1 až 4 semestrů na všech akreditovaných veřejných nebo soukromých univerzitách nebo akreditovaných pracovištích Akademie věd v České republice, Maďarsku, Polsku a na Slovensku. Stipendia se poskytují uchazečům z Arménie, Ázerbájdžánu, Běloruska, Gruzie, Moldavska, Ruské federace, Ukrajiny a studentům z některých států bývalé Jugoslávie (Bosna a Hercegovina, Makedonie, Černá Hora, Srbsko a Kosovo).²²

Pro uchazeče o navazující magisterské a doktorské studium ze zemí mimo Evropskou unii jsou určena stipendia Jihomoravského centra pro mezinárodní mobilitu. Podporovány jsou především technické a přírodovědné obory na Masarykově univerzitě, Mendelově univerzitě v Brně, Veterinární a farmaceutické univerzitě Brno a na Vysokém učení technickém v Brně.²³

V roce 2014 bylo na Univerzitě Karlově v Praze zřízeno stipendium Václava Havla. Stipendium je určeno zahraničním studentům i osobám, jimž represe totalitních, autoritářských a nesvobodných režimů kdekoliv na světě ztěžuje nebo přímo znemožňuje studium. Jeho smyslem je poskytnout příležitost studovat těm, kterým byla studia nelegitimně odepřena, kteří jsou dlouhodobě vystaveni tlaku a represím nebo musí čelit šikaně ze strany státu a úřadů. Na základě tohoto stipendia přijelo v roce 2014 do České republiky 17 studentů z Ukrajiny.

Ziskové a neziskové organizace nabízí jazykové kurzy češtiny pro cizince s různou úrovní znalostí jazyka.

²² Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (2015) [online]. Cit. 2015-07-28 <<http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/mezinarodni-visegradsky-fond>>

²³ Jihomoravské centrum pro mezinárodní mobilitu (2015) [online]. Cit. 2015-07-29 <<http://www.jcmm.cz/cz/stipendia-pro-zahranicni-vs-studenty.html>>

Ze strany cizinců musí být velký zájem. Jestliže u dětí cizinců záleží hlavně na praktickém využití jazyka, pak u dospělých na motivaci, stanovení reálných cílů, nasazení a vytrvalosti.

Existuje několik forem vzdělávání dospělých osob, které se vztahují i k výuce cizích jazyků, a to:

- formální;
- neformální;
- informální.

Formální forma vzdělávání je charakteristická vzděláváním v rámci školského systému. Tato forma má pevnou strukturu a je ukončena obdržetím certifikátu. Jedná se o střední, vysoké a jazykové školy s výstupem v podobě certifikátu vypovídajícího o dosažení určité jazykové znalosti.

K neformální formě vzdělávání patří procesy učení, které jsou poskytovány ziskovými a neziskovými organizacemi. Má strukturální podtext. Na rozdíl od formální formy chybí ve výstupu certifikát, ale může být vydáno osvědčení.

Informální forma předpokládá, že člověk získává informace, zkušenosti a dovednosti během každodenního života, jinými slovy, tady jde o sebevzdělávání a samoučení. V rámci jazyků se jedná o spontánní, přirozenou výuku jazyka v prostředí, kde je tento jazyk aktivně používán (Beneš, 2008).

V tomto výzkumu se pak zaměříme na otázku, do jaké míry pociťuje cílová skupina potřebu umět jazyk pro účely ekonomické soběstačnosti a do jaké míry tato skupina pociťuje potřebu se integrovat v dalších aspektech života majoritní společnosti.

6. Metodologická část

Na následujících stránkách popíšeme metodologii, která byla využita pro provedení výzkumu, metodu sběru dat, průběh výzkumu a na závěr demonstrujeme metodologii zpracování získaných dat a výzkumný soubor.

6.1 Metodologie provedení výzkumu

Metodologie provedení výzkumu je dvojího druhu – kvalitativní a kvantitativní výzkum.

Kvantitativní výzkum využívá náhodné výběry, experimenty, statistická šetření a výrazně strukturovaný sběr dat pomocí testů, dotazníků nebo pozorování. Tento druh výzkumu je založen na sběru dat v rozsáhlejší vzorku zkoumaných osob. Na rozdíl od kvantitativního výzkumu zkoumá výzkum kvalitativní menší počet respondentů a mnoho proměnných, což umožňuje proniknout do hloubky zkoumané oblasti a zaměřit se na každého respondenta. Mezi kvalitativní metody patří pozorování, rozhovor, analýza dokumentů nebo skupinové techniky.

V porovnání s kvalitativním výzkumem není výzkum kvantitativní časově náročný, ale získávají se při něm přesná, snadno interpretovatelná data. Protože kvantitativního výzkumu se zúčastňuje větší počet respondentů, dají se výsledky zobecnit a aplikovat na širší populaci. Kvalitativní výzkum vyžaduje větší časovou náročnost jak při získávání dat, tak i při jejich interpretaci, přičemž počet respondentů je menší. Výsledky není možné zobecnit pro širší populaci, ale jenom pro podobnou přesně specifikovanou skupinu.

Pro účely provedení výzkumu této diplomové práce byl zvolen kvalitativní typ výzkumu, díky kterému lze proniknout do hloubky zkoumaného procesu a zaměřit se na každého respondenta.

6.2 Metoda sběru dat

Jako hlavní metoda sběru dat byl zvolen polostrukturovaný rozhovor neboli interview. Rozhovor je jednou ze základních metod kvalitativního výzkumu. Miovský uvádí, že výzkumník vytváří při jeho užití okruhy otázek, které potom bude s respondenty při rozhovoru

probírat. Není však zcela vázán pevnou strukturou, ale může např. měnit pořadí otázek.²⁴ Struktura rozhovoru se přizpůsobuje konkrétní situaci. Kromě toho mohou být přidány další doplňující otázky a nová témata. Polostrukturovaný rozhovor spočívá ve stanovení pevné struktury, tedy části rozhovoru, která je pro všechny respondenty stejná. Další otázky, které stojí mimo tuto strukturu, se odvíjejí od informací, které respondent tazateli poskytne. Doplňující otázky byly zformulovány tak, aby respondenti měli možnost vyjadřovat své myšlenky v celé šíři a aby aktivita byla výrazně na jejich straně. Takový přístup umožnil získat poměrně značné množství velmi rozmanitých informací. Dotazované osoby nebyly vázány na předem nastavené odpovědi a mohly odpovídat vlastními slovy a spontánně.

Tato metoda je nejvhodnější, protože představuje možnost hlubšího zkoumání problematiky pomocí předem stanovené části struktury, která zajišťuje srovnatelnost odpovědí respondentů a přitom nespojuje tazatele v případech, kdy je vhodné doptat se respondenta na relevantní informace. Kromě toho umožňuje tato metoda poměrně vysokou aktivitu dotazovaných.

6.3 Průběh výzkumu

Všichni respondenti byli předem pozváni na rozhovor telefonicky nebo zasláním emailu. Čas provedení interview byl přizpůsoben možnostem každého dotazovaného. Rozhovory probíhaly na předem domluveném místě. Nejdůležitější podmínkou bylo klidné a útulné prostředí, jehož volba byla především na respondentech.

Rozhovory byly zaznamenány na digitální záznamník. Hlavním důvodem záznamu bylo to, aby respondenti nebyli zdržováni dlouhým zaznamenáváním odpovědí na papír. Takto se ukázalo, že pro vyhodnocování rozhovorů byl nahraný záznam velice přínosný. Díky možnosti nahrávání se tazatelka mohla plně věnovat respondentům a aktivně jim naslouchat. Kromě toho velmi pomáhala možnost znovu přehrát interviewy při jejich analýze. Všechny zkoumané osoby s nahráváním výslovně souhlasily.

V přípravné, organizační části byli respondenti seznámeni s použitím získaných dat a s anonymizací. „Jen někteří lidé jsou ochotni sdělovat podrobnosti ze svého soukromí s vědomím, že budou zveřejněny. Proto je zachování soukromí důležitým požadavkem

²⁴ MIOVSKÝ, M. (2006): *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4, s.160

výzkumu.²⁵ Jména dotazovaných nejsou v diplomové práci uvedena. Respondentům byl vždy vysvětlen účel rozhovoru a proč byli vybráni právě oni, tedy protože splnili kritéria cílové skupiny. Byl jim vysvětlen cíl výzkumu.

Každému respondentu byla nabídnuta možnost výběru ze dvou jazyků pro polostrukturovaný rozhovor, volilo se mezi češtinou a ruštinou. Jedna respondentka zvolila ruštinu, devět z deseti dotazovaných vybralo češtinu. Před nahráváním je však tazatelka upozornila, že pokud narazí na jakýkoliv jazykový problém v češtině, mohou přejít na ruštinu.

Po ukončení organizační části bylo zahájeno samotné nahrávání. Na závěr bylo dotazovaným osobám poděkováno za vysokou míru sdělnosti i za strávený čas.

Respondenti odpovídali na otázky dané předem stanovenou strukturou. Většina dotazovaných osob byla velmi sdílná, a tak došlo i na pokládání otázek mimo tuto strukturu. Jenom u jednoho rozhovoru, který byl nejkratší, nebylo možné se k otázkám mimo strukturu dostat. Otázky mimo strukturu, které vyplynuly z probíhajících rozhovorů, se ukázaly jako velmi přínosné. Seznam otázkových okruhů tvoří Přílohu č. 2 této diplomové práce.

Průměrná délka celého rozhovoru byla 35-45 minut, nejkratší trval 15 minut a nejdelší se protáhl na zhruba 55 minut.

6.4 Zpracování získaných dat

Kvalitativní výzkum v podstatě představuje analýzu získaných dat. To znamená, že každý provedený rozhovor analyzujeme. Analýza obsahu je tak základní technikou celého výzkumného procesu. Relevantní informace jsou z dokumentů získávány na základě analýzy významu.

Cílem zpracování dat je snaha je zredukovat: najít důležité skutečnosti, vypustit opakující se výpovědi, shrnout obecné výpovědi, vybrat ústřední poznatky atd.

Získaná data jsou rozdělena do skupin a indukovaných kategorií. Rozdělení do několika skupin se řídí povahou kladených otázek v rozhovoru, tedy charakterem hlavních zkoumaných témat a doplňujících otázek. Systém rozboru nejdůležitějších částí odpovědí respondentů slouží

²⁵ HENDL, J. (2005): *Kvalitativní výzkum: Základní metodika a aplikace*. Praha: Portál, ISBN 80-7367-040-2. str. 155

k hledání stejných, podobných, nebo zcela kontrastních souvislostí, které jsou pak opětovně sloučeny v celkovém shrnutí výsledků výzkumu.

Ve výpovědích respondentů jsou ponechány gramatické a syntaktické chyby a nedokonalosti. Z fonetického hlediska jsou repliky dotazovaných osob zapsány v souladu s pravidly českého pravopisu, tzn. s použitím diakritiky.

6.5 Výzkumný soubor

Rozhovor byl veden s desíti respondenty. Aby výsledky výzkumu mohly být srovnatelné, byly stanoveny konkrétní požadavky pro výběr respondentů. Kritéria pro zařazení do výzkumu byla následující:

- 1) znalost ruštiny jako prvního nebo druhého jazyka – jak bylo uvedeno v úvodu této diplomové práce, rusky mluvících je v České republice velký počet, ať už pochází z Ruska, nebo z jiných států bývalého Sovětského svazu;
- 2) věk přibližně 24 – 30 let – usilovali jsme o přibližně stejnou věkovou skupinu, aby se životní zkušenosti respondentů nijak razantně nelišily;
- 3) migrace do České republiky v dospělém věku – za prvé, aby měli stejnou jazykovou kompetenci českého jazyka, tzn. nematurovali v České republice a za druhé, aby čelili stejným překážkám při osvojování češtiny. Museli být už nějakým způsobem při příjezdu ekonomicky samostatní, neměli tu např. rodiče;
- 4) studium (probíhající nebo ukončené) na vysoké škole v České republice - protože počet rusky mluvících je v České republice velký, ale každý přijíždí za jiným účelem. V rámci této diplomové práce nás budou zajímat jenom jednotlivci, kteří přijeli za účelem studia a ne za účelem krátkodobého finančního přivýdělku. Kromě toho není na vysokých školách počet rusky mluvících studentů malý. Jsou na VŠ hodně vidět, o čemž svědčí i ten fakt, že soukromé a veřejné vysoké školy nabízí studium některých oborů v ruštině.

Tato kritéria nebyla stanovena náhodně. Za prvé je ruština mateřským jazykem tazatelky, protože pochází z Běloruska. Kromě toho přijela sama tazatelka do České republiky v dospělém věku za účelem studia. To znamená, že si byla vědoma podmínek a možných problémů, které by mohly u respondentů nastat.

Každého respondenta znala tazatelka osobně, což umožnilo realizovat rozhovory v otevřeném duchu a důvěrném tónu.

7. Empirická část, výzkum, analýza

Následující část této diplomové práce se bude věnovat konkrétnímu výzkumu, který je hlavní její součástí. Cílem tohoto výzkumu je pak zjistit, jak rusky mluvící studenti či absolventi uplatňují svůj kvalifikační potenciál, jak si osvojují jazyk, snaží-li se integrovat do české společnosti a jak je česká společnost přijímá.

Dále uvádíme hlavní výzkumné otázky:

- 1) V čem je specifické postavení vysokoškoláků či absolventů (tj. studium v České republice) s ruštinou jako prvním nebo druhým jazykem na trhu práce v České republice?
- 2) Jakou roli hrála a hraje čeština v jejich studijním a pracovním životě?
- 3) Jakou roli hrála a hraje čeština v jejich osobním životě?
- 4) Do jaké míry se socioekonomické a sociokulturní postavení těchto jedinců promítá do komunikačního a jazykového managementu?

Mimo výše zmíněné hlavní výzkumné otázky jsme stanovili další doplňující otázky:

- 1) V jakých momentech, situacích pocítli respondenti potřebu se učit česky (jakožto management nedostatek kompetence v češtině)?
- 2) V čem vidí tito jedinci výhodu znalosti češtiny v pracovní sféře?
- 3) Byly situace, kdy byl v pracovní sféře pocíťovaný problém s jejich přízvukem či s gramatickou kompetencí? Jak se tyto problémy řešily?
- 4) Měli potřebu provést socioekonomický management prostřednictvím jazykového managementu? Např. potřebovali češtinu (resp. potřebovali vysokou úroveň češtiny) pro účely získání či udržení zaměstnání?
- 5) Jakou roli hrají jiné jazyky (angličtina, rumunština apod.) při získání a udržování zaměstnání? Jak konkrétně vypadal tento management?

7.1 Charakteristika dotazovaných osob

Hlavní kritérium – znalost ruštiny jako prvního nebo druhého jazyka předpokládá původ studentů z Ruska. Aby výzkum nebyl omezen jen na studenty pocházející z Ruské federace, byli vyhledáni také jiní respondenti ze zemí bývalého Sovětského svazu, kteří ruštinu ovládají na úrovni rodilého mluvčího.

Výzkumu se zúčastnilo celkem 10 respondentů. 1 z nich pochází z Kazachstánu, 2 z Moldavska, 1 z Gruzie, 1 z Běloruska, 3 z Ruska, 1 z Arménie, 1 z Ukrajiny (pro všechny účastníky výzkumu v plurálu budeme používat maskulinum životné).

Pro přehlednost odpovědí respondentů a dodržení domluvené anonymizace každého respondenta označím písmenem. Zároveň v tabulce uvedeme pohlaví, původ, současný věk každého respondenta a rok migrace do České republiky:

Pohlaví, původ	Označení v DP	Současný věk	Rok migrace do ČR
respondentka z Kazachstánu	A	30 let	2006
1.respondentka z Moldavska	B	28 let	2006
2.respondentka z Moldavska	C	29 let	2006
respondentka z Gruzie	D	26 let	2007
respondentka z Běloruska	E	31 let	2006
1. respondentka z Ruska	F	24 let	2008
2. respondentka z Ruska	G	29 let	2007
3. respondentka z Ruska	H	30 let	2007
respondent z Arménie	I	26 let	2007
respondent z Ukrajiny	J	24 let	2008

Tabulka č. 3

Do následující tabulky uvedeme údaje spojené se vzděláním každé dotazované osoby, pokud bylo dosaženo nějakého vzdělání v domovské zemi, obor, vzdělání v České republice, obor, současné studium, pracovní činnost.

Respondent	Vzdělání v domovské zemi		Vzdělání v České republice		Pracovní činnost	Současné studium
	Úroveň vzdělání	Obor	Úroveň vzdělání	Obor		
A	Mgr.	Ekonomika	Mgr.	Podniková ekonomika	Manažer v mezinárodní společnosti	Ph.D.
B	1 rok na VŠ	Ekonomika	Mgr.	Podniková ekonomika	Účetní v mezinárodní společnosti	-----

C	2 roky na VŠ	Chemické inženýrství	Mgr.	Chemické inženýrství	Monitorka klinických studií	Ph.D.
D	1 rok na VŠ	Ekonomika	Mgr.	Podnikání a administrativa	Účetní v mezinárodní společnosti	-----
E	Mgr.	Informační technologie	Bc.	Filologie	Asistentka pedagoga	-----
F	-----	-----	Mgr.	Filologie	Lektorka češtiny	Ph.D.
G	Mgr.	Aplikovaná matematika	Bc.	Filologie	Referentka v malé společnosti	Mgr.
H	Mgr.	Reklama a marketing	Mgr.	Filologie	Manažer cestovního ruchu	Ph.D.
I	1 ročník	Kybernetika	Mgr.	Teorie a technika jaderných reaktorů	Vědecký pracovník	Ph.D.
J	-----	-----	Bc.	Filologie	Praxe v advokátní kanceláři	Mgr. PF UK

Tabulka č. 4

7.2 Jazykové dovednosti respondentů

Studentka A, pocházející z Kazachstánu, ruštinu uvedla jako mateřštinu. Ohledně dalšího úředního jazyka Kazachstánu – kazaštiny uvedla, že ji v současné době už nedokáže používat. Jako cizí jazyk ovládá angličtinu na aktivní úrovni.

První studentka z Moldavska, označená písmenem B, za mateřštinu označila rumunštinu, ruštinu uvedla jako druhý jazyk. Jako cizí jazyk ovládá angličtinu, přičemž

angličtina se používá jako jazyk rodinný, protože respondentka je vdaná za Angličana. Kromě toho ovládá češtinu a základy španělštiny.

Druhá respondentka z Moldavska, C, ruštinu uvedla jako mateřštinu, rumunštinu má jako první cizí jazyk. Studovala ji ve škole. Zajímavé je, že v konverzaci s rumunsky mluvícími vždy odpovídá v ruštině. Dalšími jazyky na aktivní úrovni jsou angličtina a čeština.

Respondentka D, má 2 mateřské jazyky – ruštinu a gruzínštinu, 10 let ve škole studovala řecký jazyk. Kromě toho ovládá angličtinu, češtinu a základy španělštiny.

Dotázaná osoba pod písmenem E, pocházející z Běloruska, udala, že za mateřský jazyk považuje ruštinu, druhý státní jazyk – běloruštinu bez problémů čte, rozumí jí, ale už nedokáže mluvit bez chyb. Na pasivní úrovni ovládá angličtinu a němčinu. Češtinu má vystudovanou na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

Respondentka F kromě mateřštiny – ruštiny ovládá češtinu, angličtinu, bulharštinu a základy francouzštiny. Češtinu má vystudovanou na Pedagogické fakultě a Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Znalost bulharského jazyka je doložena certifikátem na úrovni B2.

Respondentka G ruštinu uvedla jako mateřštinu, prvním cizím jazykem je angličtina, druhým je čeština, kterou vystudovala na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

Dotazovaná studentka H kromě mateřské ruštiny ovládá češtinu, kterou vystudovala na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, dále ovládá angličtinu a němčinu na aktivní pokročilé úrovni, francouzštinu na střední úrovni, polštinu a srbštinu na základní úrovni.

Respondent I za mateřské jazyky považuje arménštinu a ruštinu, dalšími cizími jazyky jsou angličtina a čeština.

Respondent J řekl, že jeho mateřštinou je rusínština, o které si celý život myslel, že je to ukrajinština. Ruština je prvním cizím jazykem. Na určité úrovni (dle potřeby se domluví) umí angličtinu.

Zajímavé a podivné je, že skoro všichni respondenti zapomínali uvést češtinu jako cizí jazyk, který ovládají i přesto, že rozhovor probíhal v češtině.

8. Kontakt s češtinou, vyhledávání práce

8.1 První kontakt s češtinou

Všichni respondenti přijeli do České republiky za stejným účelem, a to studiem. Někteří z nich už měli ukončené vysokoškolské vzdělání z domova. Každopádně předpokládali všichni respondenti, že budou studovat na českých vysokých školách obory s vyučovacím jazykem češtinou. Tato podmínka vyžadovala znalost českého jazyka na dostatečně dobré úrovni.

Většina dotázaných osob absolvovala před zahájením studia na vysokých školách roční přípravné kurzy. Většina z nich získala dotaci z programu *Stipendia Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na podporu studia cizinců na veřejných vysokých školách v České republice*. „V rámci zahraniční rozvojové spolupráce nabízí Česká republika stipendia cizincům na standardní dobu studia v akreditovaných **vysokoškolských studijních programech** uskutečňovaných na veřejných vysokých školách a ke studiu v kurzu českého jazyka a odborné přípravy. Stipendia jsou přiznávána na standardní dobu studia v **bakalářských, magisterských a doktorských studijních programech** uskutečňovaných v **českém jazyce**, kterým předchází roční kurz českého jazyka a odborné přípravy, a ke studiu v **navazujících magisterských a doktorských studijních programech** uskutečňovaných v **anglickém jazyce**.“²⁶ Taková skutečnost zajišťovala respondentům výuku českého jazyka na úrovni potřebné pro úspěšné složení přijímacích zkoušek. A tak se budoucí studenti poprvé setkali s češtinou až na území České republiky na přípravných kurzech.

Jenom respondentka H uvedla, že se první kontakt s češtinou odehrál ještě na vysoké škole v Rusku v roce 2005.

H: První setkání s češtinou bylo v roce 2005. Bylo to v Rusku. A s češtinou jsem se setkala z důvodu, že jsem na fakultě v Rusku byla zodpovědná za Erasmus studenty a právě já jsem měla Čechy. Takže komunikovali jsme na začátku v angličtině, potom v ruštině, protože téměř všichni ovládali takž jakž ruštinu. Ale slyšely jsme, já i ještě kolegyně, slyšely jsme samozřejmě i tu češtinu. Takže jsme se naučily ještě v tom třetíáku v Rusku takové základní výrazy jako Ahoj, Jak se máš, Děkuji, Na shledanou a takové různé vtipy. Nijak dál jsme nepokračovaly. Češtinu jsme neplánovaly studovat. Takže toto bylo první setkání s češtinou.

²⁶ Dům zahraniční spolupráce České republiky. *Studium cizinců v ČR*. (2015) [online]. Cit. 2015-07-18. < <http://www.dzs.cz/cz/studium-cizincu-v-cr/> >

Kromě toho přispěla tato skutečnost k tomu, že se respondentka rozhodla odjet do České republiky. Za svými prvními studenty, za které byla zodpovědná během Erasmu, přijela na návštěvu do Česka, kde se jí moc zalíbilo. Po ukončení studia na vysoké škole v Rusku chtěla zkusit doktorské studium v ČR, ale nepodařilo se jí ruský diplom nostrifikovat, protože obor Reklama a marketing byl v té době vyučován jen na soukromých školách. Poté se naskytl možnost studovat češtinu odborně na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, a tak se respondentka rozhodla vystudovat češtinu na odborné úrovni. V současné době je již studentkou doktorského studia.

Někteří respondenti konstatovali, že od začátku zřejmě zaujali špatnou pozici ve výuce češtiny, protože se nesnažili nastudovat českou gramatiku a lexiku, ale hledali podobnosti s ruštinou.

B: Pamatuju si, když jsme poprvé slyšeli učitele, tak jsme vůbec nerozuměli. Ani tomu, kde věta začíná a kde končí. Bylo to docela těžký, ale ... pro nás, spíš jakoby pro rusko mluvící studenty, to bylo jednodušší, než pro nějaké jiné studenty, protože je to slovanský jazyk a nám to pomohlo, že jsme dělali nějaké srovnání, hledali něco podobného s ruštinou. A to je dobrá věc a na druhou stranu i špatná věc. Protože pokud bychom neznali ruštinu, možná ten přízvuk by byl správnější a možná bychom jsme se naučili toho víc, než to umíme.

A: Nespojovala jsem výuku češtiny s výukou cizího jazyka. Vyhledávala jsem něco podobného s ruštinou a snažila jsem se to dát dohromady.

Tento fakt porovnání češtiny s ruštinou je později přivedl k tomu, že měli jako studenti jazykové problémy na vysokých školách.

*B: Učení jako takové začalo až na vysoké škole, když jsme už museli číst knihy z ekonomiky a ostatních předmětů, tak jsme se museli naučit postupně slovo po slovu. Ale měla jsem problémy, například nerozuměla jsem slovu **čili**, nechápala jsem, proč uprostřed přednášky z ekonomie profesor najednou řekl něco o paprice.*

Cílem teorie jazykového managementu je řešení jazykových problémů. Na tomto příkladu můžeme sledovat všechny fáze jazykového managementu a jakým způsobem studentka svůj problém manažovala:

- odchylka: *čili*
- povšimnutí: *paprika?*

- hodnocení: *proč profesor mluví zrovna o paprice? Asi to bude něco jiného.*
- plánování: *musím se podívat do slovníku.*
- realizace: *ted' už vím, že čili je spojka.*

Pro respondentku F bylo hlavní pomocnou silou ve výuce češtiny kromě toho, že poctivě chodila na kurzy, to, že bydlela na koleji s Čechy. Tato skutečnost ale měla i negativní vliv na znalost češtiny.

F: *Na konci roku na přípravných kurzech jsem získala B2, ale spíš mně v tom pomohlo to, že jsem bydlela s Čechama.*

Tazatelka okamžitě reagovala na odchylku a položila doplňující otázku.

T: *Neměla jsi pak problémy s tím, že jsi se naučila spíše běžně mluvenou češtinu, než spisovnou?*

F: *Ted' jsem řekla s Čechama, že ano? Určitě. Většinou cizinci tady mají problém s tím, že, jak se učí, pak jdou do světa a nerozumí obecné češtině. Tak já jsem měla naopak. Na univerzitě měla jsem s tím problém: komu, co a jak mám nebo nemám říkat.*

Tady musíme konstatovat, že respondentka má určité odborné znalosti. Ví o tom, že existuje obecná i spisovná čeština, což nemusejí vědět ani Češi, natož cizinci.

V tomto případě také můžeme sledovat, jak respondentka manažovala svou znalost češtiny s tím, že se musela naučit rozlišovat spisovnou variantu češtiny od nespisovné a hlavně pochopit, kde a jakou variantu může používat.

Po absolvování ročních přípravných jazykových a odborných kurzů se všichni respondenti dostali na veřejné vysoké školy.

Respondentka E studovala češtinu v Bělorusku na jazykové škole ve skupině rok před odjezdem do České republiky. Hned po příjezdu do Česka složila přijímací zkoušky a dostala se na Vysokou školu ekonomickou v Praze.

Dost odlišnou situaci s výukou češtiny měl respondent J. Jako jediný z respondentů se učil český jazyk samostatně a zvládl to během 5 měsíců, aby úspěšně složil přijímací zkoušky na univerzitu.

J: Pro mě byl vhodnější samostudium, protože na přípravných kurzech učitelé nemůžou věnovat tolik času jenom mně. Samostudium byl pro mě efektivnější. Neměl jsem žádného učitele.

8.2 Znalost jazyků jako klíč k penězům

Další otázka v rozhovoru se týkala toho, zdali respondenti před odjezdem do České republiky, nebo po příjezdu uvažovali o tom, že znalost jazyků bude zdrojem vydělávání peněz.

C: Určitě ne, ale každopádně ruština v České republice je to cizí jazyk. A právě moje první zaměstnání bylo lektorka ruského jazyka na jazykových kurzech. Což bylo hned po prvním roce přistěhování do Česka a vůbec nebylo spojeno s mým studijním oborem. Mými studenty byli Čechy, ale oni potřebovali se naučit rusky, a ne ověřit mou úroveň znalosti češtiny. Takže žádný problém nenastal.

Respondentka G naopak neuvažovala o tom, že ruština v České republice je to cizí jazyk, ale pokud měla nějakou myšlenku ohledně využívání jazyků, tak se více nabízela angličtina.

G: Nemyslela jsem, že budu vydělávat peníze díky ruštině. Spíše jsem sázela na angličtinu.

Respondentka B předpokládala, že by mohla pracovat na nějakých překladech do rumunštiny z těch jazyků, které ovládá. Určitě ne naopak. Pár takových překladů vytvořila, ale zvlášť ji to nezaujalo, ani finanční odměna nebyla zajímavá v porovnání s tím, kolik času překlad zabírá.

Ostatní dotázaní odpověděli, že o využití samotných jazyků k vydělávání peněz nikdy neuvažovali. Předpokládali však, že až dosáhnou vysokoškolského vzdělání, tak jazyky sehrají důležitou roli.

8.3 Způsoby vyhledávání práce

U všech respondentů zazněly odpovědi jenom několika druhů.

Nejčastějším způsobem vyhledávání byly populární internetové portály jako www.jobs.cz, www.sprace.cz, www.prace.cz, www.zamestnani.cz, www.hledampraci.cz, www.gid.cz, www.respublika.cz, www.expats.cz aj. Pro vyhledávání zaměstnání využívaly

dotazované osoby většinou českojazyčné webové stránky, což už předpokládalo znalost českého jazyka na určité úrovni. Kromě toho využívaly rusko- i anglickojazyčné portály. Někteří respondenti nacházeli práci pomocí a na doporučení svých známých. Někteří měli více štěstí a práce si je vyhledávala sama. Např., na fakultu, kde respondenti studovali, se obracela nějaká společnost s žádostí o mladé a perspektivní pracovníky.

Respondent J uvedl, že posílal několikrát svůj životopis na inzeráty, které našel na internetu, ale práci dostal v advokátních kancelářích, kam se sám telefonicky a pak i osobně obracel.

Respondent I vzhledem k tomu, že má dost náročné technické a netypické vzdělání, neměl velký výběr pracovních míst, kde by mohl uplatnit své znalosti.

I: V České republice je asi 6 nebo 7 firem, které se zabývají jadernými reaktory. Takže jsem poslal email do jedné společnosti, která mě osobně zaujala s nabídkou své kandidatury jako pracovníka. A byl jsem přijat. S druhou nabídkou přišel vedoucí mé dizertační práce.

Respondentka D pověděla, že měla zájem o práci ve dvou velkých mezinárodních společnostech. Zaregistrovala se na jejich webových stránkách a poslala svůj životopis na konkrétní pracovní pozice. Během dvou měsíců se dostala do jedné společnosti a je stálým zaměstnancem.

9. Pracovní příležitosti respondentů

9.1 Právní úprava postavení cizinců ze třetích zemí na trhu práce

Nesmíme opomenout ten fakt, že všichni respondenti jsou cizinci, přičemž se jedná o cizince ze třetích zemí. Jejich pobyt a podmínky práce jsou upraveny Zákonem č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a Zákonem č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti.

Cizinec ze třetí země může být přijat do zaměstnání a být zaměstnáván jen tehdy, má-li platné povolení k zaměstnání a platné povolení k pobytu na území České republiky.

Dle ustanovení § 98 písm. „O“ Zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti se povolení k zaměstnání, zelená karta nebo modrá karta **nevyžaduje** k zaměstnání cizince, který získal střední nebo vyšší odborné vzdělání nebo vyšší odborné vzdělání na konzervatoři podle školského zákona nebo **vysokoškolské vzdělání** podle zákona o vysokých školách.

Výše zmíněná skutečnost, že cizinci – absolventi nepotřebují vyřizovat povolení k zaměstnání, se stává velkou výhodou jak pro samotného cizince, tak i pro jeho zaměstnavatele. Ale zaměstnavatelé mohou získávat cizince na volná pracovní místa, která nelze obsadit jinak, jestliže předem úřadu práce oznámí a projednájí s ním záměr zaměstnávat cizince včetně jejich počtu, druhu práce, kterou budou vykonávat, a předpokládané doby výkonu práce (§ 85 odst. 2 zákona o zaměstnanosti). Zaměstnavatel je povinen do 10 kalendářních dnů oznámit příslušné krajské pobočce Úřadu práce volná pracovní místa a jejich charakteristiku, což platí ovšem pouze v případě, bude-li chtít přijmout cizince. Podmínka volného pracovního místa, které nelze obsadit jinak, je splněna, jestliže zaměstnavatel ohlásí volné pracovní místo krajské pobočce Úřadu práce a toto místo se nedaří obsadit vhodným uchazečem o zaměstnání v rámci zkoumání Úřadu práce. Takže pro zaměstnavatele to znamená nepatrný styk s úřadem a zbytečné papírování, protože v porovnání s tím, co musejí zaměstnanec a zaměstnavatel učinit pro získání povolení k zaměstnání a přijetí takového zaměstnance do práce, je tato administrativa opravdu nepatrná.

9.2 První pracovní zkušenosti

Na otázku *Jaké byly Vaše první pracovní zkušenosti v České republice?* se našla řada různorodých odpovědí, např.: servírka, lektorka ruského jazyka, lektorka anglického jazyka, recepční, pracovnice call-centra, vyučující matematiky, vyučující fyziky, správce databáze.

U některých to vůbec nebylo spojeno se studijním oborem. Brali to jako časově omezenou brigádu, která jim přinese dodatečný příjem. Většinou s prací začínali hned po dokončení jazykových kurzů, a tak hledali nejsnadnější cesty k vydělávání peněz. Dělali hlavně to, co uměli. Hlavní motivací bylo to, že nechtěli žádným způsobem zatěžovat své rodiče a snažili se dosáhnout finanční samostatnosti.

Velmi důležitou podmínkou a podstatným faktem při vyhledávání první pracovní příležitosti byla minimální potřeba češtiny a hlavně znalost jiných jazyků.

B: První zaměstnání určitě jsem hledala jenom kvůli jazykům, protože ještě jsem neměla ukončenou vysokou školu (měla jsem jenom bakalářský studium), ani jsem do toho moc nekoukala po nějakých takových pozicích jako účetnictví, ekonomika.

Např. u lektorky ruského jazyka byli všichni studenti Češi, ale na pokročilé úrovni znalosti ruštiny. Vyučující matematiky a vyučující fyziky měli rusky mluvící studenty, kteří studovali na českých vysokých školách, ale nechápali samotnou studijní látku, protože měli jazykové problémy. V tomto případě byla vyučovacím jazykem ruština.

Samozřejmostí byl vstupní pohovor. Ve většině případů probíhal v češtině. Zaměstnavatelé akceptovali, že uchazeči o konkrétní pracovní pozici neměli patřičnou úroveň češtiny. Zajímala je znalost cizích jazyků.

B: Zaměstnavateli hlavně šlo o to, aby já byla schopná se domluvit s kolegy. S turisty na recepci jsem mluvila hlavně anglicky a rusky.

Respondentka F sehnala práci servírky v restauraci v centru Prahy hned po pěti měsících pobytu v České republice. Setkala se se stejnou situací jako respondentka B. Zaměstnavatel hlavně preferoval znalost světových jazyků – ruštiny a angličtiny.

9.3 Pracovní příležitosti respondentů po ukončení vysokoškolského studia

Někteří respondenti s hledáním práce začínali až v okamžiku ukončení studia na vysoké škole. Argumentovali tím, že chtěli věnovat více času studiu, aby pak mohli sehnat něco solidnějšího než dočasné brigády. Kromě toho někteří dostávali vládní stipendia a stačilo jim to na skromné živobytí.

Po ukončení výzkumu bylo zjištěno, že nikdo z absolventů neuvažoval po úspěšném složení státních zkoušek na univerzitách o dočasných brigádách. Všichni měli za cíl sehnat práci ve vystudovaném oboru. Argumentovali tím, že potřebují získat profesní zkušenosti. Předpokládali, že dosažené vzdělání a osobní dovednosti jim pomohou vyhledat solidní pracovní pozice. Ve většině případů se očekávání respondentů splnila.

Jenom několik respondentů získalo zaměstnání, které nesouvisí s vystudovanými obory.

Respondentka E hledala po narození dítěte práci, která by v první řadě vyhovovala jí, a to pochopitelně z časových důvodů. Aby mohla více času věnovat dceři, tak chtěla mít stále zaměstnání, ale jen na částečný úvazek.

Respondentka G řekla, že se bohužel sama dopustila některých chyb, které se později projeví při vyhledávání zaměstnání. Měla už za sebou jedno vysokoškolské vzdělání, které dostala v Rusku. Po příjezdu do České republiky nezačala okamžitě hledat práci, ale plně se věnovala studiu češtiny, protože si myslela, že bez zvládnutí úředního jazyka nebude mít možnost zaměstnání sehnat. Nevěděla o tom, že v Praze mohla sehnat zaměstnání jen se znalostmi ruštiny a angličtiny. Tuto skutečnost zjistila až po několika letech života a studia v České republice. Kromě toho si myslí, že s časem se vytrácejí i znalosti, které si osvojila v Rusku, protože ve svém oboru už delší dobu nepracuje, tak jako obyčejný člověk, na některé věci už zapomněla. Předpokládá, že stejným způsobem uvažují i zaměstnavatelé. Kromě toho technický pokrok nestojí na místě a ona už neovládá nejnovější informace ve svém oboru. Jako další chybu ze své strany respondentka uvedla špatně připravený životopis, kde neuvedla svůj akademický titul.

Respondentka H uvedla, že v současnosti pracuje jako manažerka v cestovním ruchu. Nesouvisí to sice ani s jedním vystudovaným oborem, ale má ráda své zaměstnání, protože může aplikovat jazykové dovednosti, které získala během studia na vysokých školách.

Ostatní respondenti jsou zaměstnání v souladu s vystudovanými obory většinou ve velkých mezinárodních podnicích. Kompletní charakteristika je uvedena v tabulce č. 4.

9.4 Český jazyk jako podmínka k získání zaměstnání

Respondentky A, B, C a D jsou zaměstnané ve velkých mezinárodních společnostech. Jazykové podmínky nebyly však u všech stejné.

Respondentka A se při pohovorech setkala se situací, kdy všechny tři byly vedeny v angličtině a její mateřský jazyk byl nutnou podmínkou pro úspěšné ucházení se o místo. Role češtiny zde nebyla vesměs žádná.

A: Já jsem měla 3 pohovory a všechny probíhaly v angličtině. V češtině se mnou nikdo nehovořil ani nikdo se neptal, jestli česky umím. Podmínkou byla ruština.

Respondentka B při pracovním pohovoru prošla třemi fázemi: první, organizační část proběhla v češtině, ale vlastní interview bylo vedeno v angličtině a později v rumunštině, protože zaměstnavatel potřeboval získat pracovníka ovládajícího tento jazyk, což dotazovaná jako Moldavanka mohla splnit.

B: Měla jsem pohovor, který probíhal ve třech jazycích. Na začátku pohovor byl v češtině, pak v angličtině a poté v rumunštině. Potřebovali tam rumunsky mluvícího člověka.

U respondentky C se při úvodním pohovoru použila výhradně čeština. Angličtina byla pro získání zaměstnání nutnou podmínkou, ale po přijetí do firmy se téměř veškerý jazykový kontakt odehrával v češtině. Došlo zde k jedné výjimečné situaci, kdy při plnění pracovní povinnosti bylo nutno použít její mateřský jazyk – ruštinu.

C: Pohovor probíhal v češtině, angličtina byla podmínkou, to, že já umím rusky bylo výhodou. Ale ruštinu v práci jsem potřebovala jenom jednou. 90% pracovní komunikace probíhá v češtině. Také v češtině píšou dokumentaci ke každému projektu.

V případě respondentky D došlo k tomu, že ruština – její mateřský jazyk – se stala rozhodujícím faktorem v tom, jakou konkrétní pozici v dané firmě bude zastávat. Tato pozice nebyla zveřejněna na webových stránkách zaměstnavatele. Firma tak nakonec využila možnosti umístění uchazečky v jiné jazykové oblasti, než která byla původně inzerována.

D: Pohovor jsem měla v češtině, ale byl tam zapotřebí anglicky mluvící člověk. Tak jsem měla úspěšný pohovor a pak jsem řekla, že ovládám i jiné jazyky, mezi tím byla i ruština. Tak mě vzali na jinou pozici, kde byl potřebný rodilý rusky mluvící pracovník. Takže v ten okamžik ruština byla rozhodujícím bodem. Přičemž tato pozice nebyla v seznamu volných pozic na webových stránkách zaměstnavatele.

Respondent I byl při vstupním pohovoru především prověřován po stránce svých odborných znalostí, schopnosti vyjadřovat se v jiném než mateřském jazyce zde byly demonstrovány pouze na jazyce českém. Své schopnosti používat další cizí jazyky, zejména angličtinu, byl schopen prokázat teprve po nástupu na dané místo ve firmě. Ruský jazyk

používá dotazovaný především pro samostudium ve svém oboru a pro zvyšování své odborné kvalifikace s perspektivou dalšího kariérního vzestupu.

I: Pohovory probíhaly v češtině, znalost dalších jazyků nikdo neověřoval. Ale jazykové dovednosti byly výhodou.

10. Jazykové dovednosti v různých aspektech života

10.1 Čeština v osobním a studijním životě

Jak už bylo řečeno výše, všichni respondenti se shodli na tom a potvrdili ten fakt, že čeština hraje dost důležitou roli v jejich osobním životě. Český jazyk patří ke každodenní komunikaci, a pokud se respondenti rozhodli zůstat v České republice na delší dobu, tak považují za nutné zvládnout češtinu na dostatečně vysoké úrovni.

D: Češtinu v každodenním životě potřebuju každý den. Ani nezkoušela jsem mluvit na ulici jiným jazykem než českým.

Bez jazykových znalostí nemohou lidé plnohodnotně bydlet, nemohou se zapojovat do kulturního a ekonomického života hostitelské země. Nemohou uspokojovat své každodenní potřeby komunikace v češtině nutné pro nejrůznější situace, jak je přináší život.

A: Hodně lidí v Česku neumí anglicky, a tak je to problém se domluvit. Pokud potřebuju nějakou informaci, něco zjistit, tak vždycky využívám češtinu. V lékárně, v obchodě. Ráda se zapojuji do různých kulturních akcí, tak tuto informaci vyhledám jenom v češtině. Mám pár kamarádů, který neumějí česky, tak musejí používat google translator nebo mít vedle sebe někoho, kdo jim pomůže, například s vlastníkem bytu nebo s nějakou společností jako je PRE, UPC.

Vedle každodenních situací přináší běžný život občas také nutnost vejít v kontakt s různými oficiálními institucemi úředního typu. Je pochopitelné, že i zde člověk musí být vybaven určitým množstvím slovní zásoby a příslušných formulí a obrátů, jinak by komunikace s českými úřady a místy státní správy, popř. samosprávy nemusela proběhnout k oboustrannému uspokojení z vyřešeného problému. Na podporu právě formulovaných závěrů zmiňujeme názor jednoho z respondentů, který se domnívá, že používání češtiny v úředním styku s cizinci je dáno vládním nařízením.

I: Já si myslím, že lidem úplně jedno, jak jsi ty ovládáš češtinu. Na úřadech i pokud úředníci umějí nějaký jiný jazyk, také musejí používat češtinu. Já si myslím, že je to nařízení vlády. Pokud cizinec tady žije a chodí na úřady, tak se musí naučit česky.

Jiný z respondentů vidí nutnost zvládnutí češtiny v oblasti práva a právních úkonů. Je totiž přirozené, že pokud se bude chtít uplatnit v České republice jako právník, nebude se moct bez kvalitních jazykových znalostí a dovedností obejít.

J: Čeština v mém studijním a osobním životě hraje dost důležitou roli. Ted' studuju na právnické fakultě a tento obor je velmi silně vázán na stát, ve kterém bydlíš. Vlastně studujeme právní řád České republiky a je to nezbytné spojené se znalostí jazyka. Je to nezbytný prvek pro uplatnění v tomto povolání.

Někteří z respondentů zdůraznili nutnost ovládnutí češtiny i přesto, že jednak při výkonu svého povolání jsou nuceni používat i několik jiných cizích jazyků zároveň a jednak nemají v úzkém kruhu rodiny, přátel a známých buď nikoho, kdo češtinu ovládá, nebo se přece jen někdo se znalostí češtiny vyskytne. Pak ji při vzájemném kontaktu používají s cílem procvičovat a upevňovat si slovní zásobu a jazyková spojení češtiny, i když jsou mluvčími stejného mateřského jazyka.

I: Přítelkyni mám Rusku, ale i s ní ob den mluvíme česky. Někdy pár hodin o víkendu mluvíme i anglicky, abysme to procvičili. Máme mezi sebou takovou dohodu. Když se hádáme, tak to rusky, ale musíme procvičovat češtinu jak ústně, tak i písemně. Tak třeba občas píšeme sms v češtině.

K obdivuhodnému zvládnutí češtiny se někdy dopracují i ti z respondentů, kteří v osvojení jazyka nevidí svůj primární cíl, ale dostávají se k němu přes velké úsilí, které věnují studiu určitého nejazykového oboru.

J: Čeština nikdy nebyla mým konečným cílem. Češtinu jsem vnímal jako prostředek pro další cíl. Myslel jsem, že postupně tak evoluční cestou to se bude zlepšovat. Další úsilí jsem tomu nevěnoval. Nechal jsem to tak plynout.

Výpovědi dalších respondentů znovu potvrzují jejich preferenci češtiny ve vícejazyčném prostředí, kterým jsou obklopeni ve svém pracovním i osobním životě. Tato preference je dána nikoli jen samotným jazykem, ale důležitou roli zde hraje i pozitivní vztah k českému prostředí, české kultuře a k jiným aspektům českého národního života.

I: Jako takový problém nepociťuji, ale každý den používám 4 jazyky, protože buď někdo z kamarádů zavolá, nebo někoho potkám, tak mluvím rusky, arménsky s rodičema, v práci – angličtina plus čeština. Takže se to strašně míchá. Ale žiju v Česku, tady pracuji, tak si myslím, že ta čeština je nejdůležitější.

Neznalost češtiny v podstatě není velký problém, ale v určitých situacích tento fakt může ovlivnit psychický stav nejednoho člověka. Respondentka E uvedla několik příkladů, které by mohly poukázat na nutnost naučit se alespoň základy českého jazyka.

E: *Byla jsem svědkem, jak ve školce, kam chodí moje dcera, jedna maminka neovládala češtinu, mluvila jenom anglicky. Učitelky ve školce mluvily jenom česky. A to přivedlo k tomu, že anglicky mluvící matka měla velké psychologické problémy, protože nevěděla, jak se cítí její dítě ve školce. Takový její stav se přenesl na dítě. Kvůli tomu museli tuto školku opustit a jít do anglojazyčné. Nebo v nemocnici, je to až legrační. Cizinci, než se dostanou na vyšetření k doktorovi, musejí zajít na cizinecké oddělení. A tam.... nikdo nemluví anglicky.*

Ve studijním životě všichni respondenti potřebovali češtinu, protože čeština byla vyučovacím jazykem. Lišila se jen úroveň češtiny v tom smyslu, že ten, kdo studoval filologické obory, zejména češtinu pro cizince nebo český jazyk a ruský jazyk, měl za úkol v první řadě poznat nejen základy českého jazyka, ale prohlubovat své znalosti jazyka, literatury a dějepisu ze stránky praktické a teoretické. Na rozdíl od oborů technických, kde čeština byla jen dorozumívacím prostředkem.

H: *Jelikož jsem studovala bohemistiku, tak čeština během studia byla na prvním místě a hrála nejdůležitější roli.*

Právě u studentů technických oborů občas vznikaly studijní problémy způsobené nedostatkem jazykové kompetence.

H: *Slyšela jsem různé názory a i sama jako studentka jsem zažila různé situace. Profesori jsou také různí. Někteří nevšímají ani přízvuk, ani gramatické chyby. Hlavně, aby student věděl látku. A jsou i takoví, kteří ani zkoušku z ekonomie nedají kvůli gramatickým chybám.*

D: *Profesori naopak pomáhali nebo se chovali tak jako ke všem. Pokud viděli, že nechápu, o co se jedná, tak se snažili, ne to, že položit lehčí otázku, ale snažili se tu samou otázku položit jinak, abych já tomu rozuměla. Viděli, že znalosti mám, ale nechápu, co ode mě chtějí, tak to nějak jinak zformulovali.*

10.2 V čem je výhoda znalosti českého jazyka v pracovní sféře

Všichni respondenti potvrdili, že zvládnout český jazyk je určitě nezbytné. Jako hlavní důvod uváděli, že pokud se člověk rozhodl zůstat na území České republiky (nebo v jakémkoliv jiném státě), tak má být projevem úcty k hostitelské zemi vystudovat její jazyk. I když respondenti ve svém zaměstnání museli používat anglický nebo ruský jazyk, na ty kolegy, o

kterých věděli, že jsou Češi, mluvili česky. Takže spojovali jazyk s konkrétní osobou a snažili se tak navázat osobní kontakt a projevit vstřícnost.

A: Oficiální jazyk podniku je angličtina a komunikace musí být v angličtině.

A: To je právě Čech a jsme v České republice. Tak jsem si myslela, že to bude lepší, když budu mluvit v jazyku, který je jemu nejbliž. Asi chtěla jsem, aby byly ty podmínky rozhovoru nejlepší pro toho nadřízeného nebo pro kolegu. Já si myslím, že oni z toho také mají dobrý pocit, že ten cizinec umí nebo snaží se mluvit česky. To je hlavní důvod. A také ráda bych zlepšila češtinu. Tak proč ne? Protože žádné jiné kontakty nemám. Nemám české kamarády, s kým bych mluvila česky.

D: V práci češtinu nepotřebuju. Potřebuju tam hlavně ruštinu a také angličtinu. S kolegy mluvím česky jenom jestli vím, že tento konkrétní člověk je Čech. Takže on je Čech a jsme v Česku, tak mluvím s ním česky, ale mohli bychom klidně anglicky. Oficiálním jazykem podniku je angličtina. Se zákazníky musíme mluvit rusky.

Kromě toho se ukázalo, že pro respondenty v pracovní sféře je vyjadřovat se odborně v češtině snadnější než v ruštině. To se dá objasnit tím, že odborné znalosti získávali na vysokých školách v České republice.

I: Pro mě je jednodušší vysvětlit něco o jaderných reaktorech v češtině, v ruštině už budu mít problémy, v arménštině to nedokážu vůbec. Ten odborný jazyk mám vystudovaný česky. Měl jsem jednu konferenci v Rusku. Měl jsem na výběr jakým jazykem budu mluvit anglický nebo ruský. Tak nakonec jsem se rozhodl mluvit anglicky, ale česky by to bylo ještě lepší.

Respondentka F zjistila, že při doučování češtiny bylo pro ni jednodušší popsat jakýkoliv jazykový jev českého jazyka nežli totéž udělat v jazyce ruském.

F: Doučovala jsem na začátku ruštinu, pak už i češtinu. Protože jsem zjistila, že ta čeština mě baví víc a, jak je to cizí jazyk, tak to umím líp popsat. Než ta ruština, kterou беру automaticky.

Doučování respondentka brala jako osobní výzvu, protože ji to moc bavilo a stalo se to hned na začátku studia na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy.

Samozřejmě, že člověk, který se snaží stát odborníkem a specialistou ve svém oboru, nesmí stát na místě, musí se stále vzdělávat. Právě respondentka A vypověděla, že pokud by

češtinu neovládala, tak by neměla možnost zúčastňovat se různých kurzů, treningů a kulturních akcí.

A: Češtinu potřebuju kvůli tomu, že jsme v Česku a probíhají tady různé treningy v češtině a já tak můžu se do nich zapojit. To je příležitost. Stydím se za úroveň své češtiny a někdy položím otázku až po ukončení, ale záleží na tom, že jestli je to moc důležité, tak zeptám se okamžitě.

I ti respondenti, kteří mají mezi svými zákazníky jenom cizince, vypověděli, že češtinu v práci potřebují, protože kromě práce s cizinci mají hodně různých záležitostí, které musejí vyřešit s českými úřady nebo organizacemi a firmami.

H: Češtinu potřebuju, musím komunikovat nejenom s turisty a klienty, ale i s různými českými úřady. Musím řešit nějaké organizační momenty: internet, televize, opravy, majitelé bytů, úklidy atd. Tak to vše musím řešit s českými firmami, takže v češtině. Když to shrnu, tak čeština je na důležitém místě, ale ne rozhodujícím.

10.3 Potřeba naučit se český jazyk

V této části diplomové práce budeme pojednávat o okamžicích, faktorech a podmínkách, kdy respondenti pocítli nutnost naučit se český jazyk. Ne vždy se jednalo o nulovou úroveň češtiny, ale většinou o vylepšení jazykových dovedností. Rozebereme důvody, které k tomu respondenty vedly.

Respondentka G byla okamžitě po příletu do Prahy konfrontována se situací, kdy byla nucena se přes nulovou znalost češtiny ihned pokoušet o alespoň elementární dorozumění. Proto u ní vystupuje potřeba osvojit si přinejmenším základy češtiny velmi naléhavě.

G: Hned první den jak jsem přiletěla do Prahy – na letišti nikdo nemohl mi vysvětlit v angličtině, jak a kde mám koupit jízdenku.

I u respondentky H vyvstala nutnost začít komunikovat v češtině velmi brzy. Vedla ji k tomu mj. potřeba dorozumět se s ostatními účastníky jazykových kurzů, kteří neovládali její mateřský jazyk. K intenzivnímu studiu češtiny ji pak vedlo i to, že v českém prostředí navázala množství přátelských vztahů s lidmi nemluvicími žádným cizím jazykem.

H: Hned jak jsem se přestěhovala, protože jenom tady jsem se ocitla v česky mluvícím prostředí. Dokonce, kdy jsem chodila na kurzy, tam bylo pár lidí, kteří uměli rusky, ale většinou

jsme museli kvůli těm ostatním, jsme museli všichni komunikovat česky, protože ostatní byli Američané, Japonci aj. A s těmi, s kým jsem se tady seznámila, s kamarády od kamarádů, známými od známých, oni ruštinu neuměli a preferovali jako komunikační jazyk češtinu. Hned první týden jsem se musela ponořit do češtiny, ne do ruštiny a dlouhou dobu jsem tady neměla ani jednoho kamaráda nebo známého, který by mluvil rusky.

Respondentka E volí češtinu jako prostředek komunikace s přáteli pocházejícími z různých zemí, kteří neovládají ani ruštinu, ani angličtinu. V tomto případě je čeština jediným možným dorozumívacím a komunikačním prostředkem, ale není mateřským jazykem ani jednoho účastníka komunikace. Tady můžeme konstatovat, že český jazyk se užívá v roli lingua franca. „Situace užívání jazyka v roli lingua franca je chápána jako komunikační situace, ve které hlavní jazyk interakce není mateřským jazykem nikoho, resp. většiny z jejich účastníků“.²⁷

E: S cizojazyčnými kamarády s Francouzi, Němci, které také moc dobře anglicky neumějí, tak s nimi mluvíme česky.

Respondentka D si uvědomuje, že i když na současné pozici český jazyk nepotřebuje, mohou ji životní okolnosti zavést do prostředí, které jí nabídne lepší pracovní i finanční podmínky a zároveň tam vyvstane nutnost v českém jazyce komunikovat a plnit své pracovní povinnosti.

D: Teď pracuju v mezinárodní společnosti, kde češtinu vůbec nepotřebuju. Ale to neznamena, že tam budu pracovat v této společnosti celý život. Možná půjdu do nějaké české společnosti, která bude platit více a nebo bude lepší pozice a tam budu potřebovat češtinu.

Ve své odpovědi respondentka D uvedla, že pro zlepšení svých jazykových dovedností čte českou literaturu, ale jak se ukázalo, čte české překlady světové literatury.

D: Snažím se zlepšit svou češtinu. Čtu českou literaturu. Naposledy jsem četla Stendhale.

V následujícím příkladu můžeme sledovat, jak respondentka E pociťovala potřebu provést socioekonomický management prostřednictvím jazykového managementu. Pro udržení

²⁷ SHERMAN, T. (2013): *O jazycích v roli lingua franca (se zvláštním zřetelem k angličtině)*. Časopis pro moderní filologii 95, č. 2 s. 130

své pracovní pozice musela dotazovaná osoba zlepšit své jazykové znalosti a dovednosti českého jazyka. Proces managementu byl v tomto případě dotažen do konce.

E: Potřebu zlepšit svou češtinu jsem pocítila v novém zaměstnání. Pracovala jsem v marketingu a musela jsem psát reklamní články. Právě tehdy jsem pochopila, že ta úroveň, kterou mám, mně nestačí. Tak jsem brala hodiny doučování a pak jsem se rozhodla jít studovat češtinu na Ústav bohemistických studií na Univerzitu Karlovu.

Respondentka D je toho názoru, že čím vyšší pozici na pracovním trhu v České republice bude zastávat, tím naléhavější bude potřeba zvládnout češtinu na co nejvyšší úrovni a zároveň vzrostou i požadavky na osvojení si dalších významných světových jazyků v čele samozřejmě s angličtinou.

D: Jakákoliv manažerská pozice vyžaduje znalost dvou a více jazyků. Samozřejmě jazyky budou hrát důležitou roli. Čeština musí být 100% plus angličtina a ještě nějaký jazyk.

10.4 Problémy

Otázka ohledně problémů s přízvukem nebo gramatickou kompetencí byla asi nejemocionálnější. Vyvolala spoustu emocí, vzpomínek, a tím pádem jsem se dočkala různých a otevřených odpovědí. Odpovědi se týkaly nejen pracovní sféry, ale i osobního a studijního života a osobních zkušeností.

Po provedení analýzy získaných odpovědí jsem se rozhodla rozdělit je do několika oddílů.

10.4.1 Jazykové problémy jako nedostatek kompetence jazyka

První oddíl představuje výčet konkrétních příkladů, kdy respondenti pocítili jakýkoliv jazykový problém v pracovní sféře nebo ve studijním životě. Tady jazykový problém chápeme jako nedostatečnou kompetenci jazyka.

Většina respondentů vypověděla, že se s většími jazykovými problémy nesetkala. Spíše se jednalo o menší nepochopení, které respondenti ani nemohou nazvat problémem.

I: Vždy jsem byl v dobrém kolektivu. Pokud i dělám nějaké chyby, ale si myslím, že mluvím srozumitelně, není problém pochopit, co mám na mysli.

Uvedeme příklady nejčastějších potíží, s kterými se respondenti ve svém pracovním nebo studijním životě setkali. Dotázaní většinou ve svých odpovědích uváděli nedostatek slovní zásoby.

I: Kvůli práci jednou jsem byl na psychotestech, dost náročných, které trvaly 5 hodin a bylo tam 400 otázek v češtině. Zrovna tam byly problémy. Byly slovíčka nebo i celé otázky, kterým jsem nerozuměl. Nevěděl jsem, co to znamená, protože v běžném životě jsem nikdy nepotkal.

Respondent to manažoval takovým způsobem, že požádal, aby mu paní, která průběh testu sledovala, vysvětlila, co konkrétní slovo či slovní spojení znamená. Několikrát se zeptal, ale pak už nechtěl žádným způsobem nejasnosti řešit, protože si myslel, že pokud bude v takovém testu mít 5 – 8 otázek nezodpovězených, tak se nic nestane.

Respondentka A uvedla, že nedokonalost slovní zásoby žádným způsobem neřeší. Protože češtinu v pracovní sféře používá jen výjimečně, tak je pro ni v případě nutnosti jednodušší přejít do komunikace v angličtině.

A: Pokud nastává nějaký jazykový problém, tak přepneme na angličtinu. Například neumím vysvětlit něco v češtině, tak zeptám se, jak to bude česky, nebo řeknu v angličtině a pak zase přepneme na češtinu.

Dalším problémem, který u respondentů nastával, bylo to, že nestíhali pochopit promluvy svých kolegů. Ve studijním životě uváděli i to, že ve většině případů měli problémy v humanitních oborech. Málokomu se podařilo úspěšně složit zkoušku na první pokus, ve většině případů museli cizojazyční studenti zkoušku zopakovat. Pokud se jednalo o technické obory, tak tam znalosti v oboru moc nesouvisí se znalostmi jazyka. Manažovali své problémy tak, že vyhledávali nová, neznámá slova ve slovníku či používali k tomu internetový překladač Google translator. Kromě toho pocítovali respondenti problémy s mluvenou češtinou, protože na jazykových kurzech měli za cíl se naučit spisovnému českému jazyku. O tom, že existuje obecná čeština, navíc slangy či dialekty, neuvažovali, ani o tom nevěděli. K prvnímu kontaktu s takovou češtinou u všech respondentů s výjimkou respondentky F, která hned od začátku bydlela na koleji s rodilými mluvčími češtiny, docházelo na univerzitě v prvním ročníku.

D: Určitě jsem měla problém. V prvním ročníku jsem dělala zkoušky až na třetí pokus. Prostě bylo to těžký. Matematika, statistika, tam jsem neměla problémy, ale právo a psychologie, tam určitě problémy byly. Nestačila slovní zásoba. Řešila jsem je pomocí slovníku, internetu, google translator. Kromě toho na univerzitě spolužáci mluvili rychleji, než jsem si

zvykla a takovým jazykem, který jsem nerozuměla. Protože na přípravných kurzech jsem studovala dle knížek a literaturu. A oni, Češi, používali taková slova, které v knížkách nenajdeš a zkratky a tak... Tak s tím jsem určitě měla problém.

Nedostatečná slovní zásoba a k tomu určitá technická nedokonalost mohou způsobit další jazykový problém.

J: Jazykový problém byl spíš takový, že v přednáškové hale na právnické fakultě je špatná akustika a je dost těžký rozeznat některá slova. Ale neřekl bych, že je to problém, je to spíš překážka.

U respondentů, kteří studovali technické obory, jsou problémy s gramatickou kompetencí, protože jejich hlavním úkolem, jak uvedli, bylo naučit se řešit technické a ekonomické záležitosti. Češtinu k tomu potřebovali jen odbornou a nejdůležitější bylo to, že ji potřebovali zejména v ústní podobě. Takže studenti technických oborů ani neměli možnost psanou neoborovou češtinu procvičit.

I: My češtinu používáme víceméně ústně. Tím pádem neměl jsem s tím problém. Ale musím se přiznat, že i dneska, už jsem tady 8 let, stejně jestli musím napsat nějaký český text, tak s tou gramatikou problémy mám. Vždycky po mně to musí někdo zkontrolovat. Ale já mám problémy s gramatikou a i v ruštině, a i v arménštině. To je můj osobní problém.

Další problém, který zazněl v odpovědích respondentů, byly délky. Management tohoto jazykového problému měl u některých respondentů všech pět fází. Ale musíme podotknout, že ne vždy k manažování docházelo.

J: Největší problém pro mě tvoří délky. Občas podívám se na internetu jak se to píše.

Problém s délkami se objevoval nejenom v psaných, ale i v mluvených projevech. Respondentka E uvedla příklad, kdy nedodržela délku při komunikaci s Čechem a z jeho strany došlo k nepochopení.

E: Jednou jsem mluvila s Čechem a řekla jemu: Měla jsem být na adrese Wassermannova 4. A on to nepochopil, byla-li jsem vlastníkem toho bytu, nebo jenom tam v určitý čas musela být.

Respondentka C uvedla, že také doposud má problémy s psaním dlouhých samohlásek. Vyhledala dost zajímavý způsob řešení tohoto problému s diakritikou. Píše pracovní emaily a sms bez diakritických znamének u samohlásek. Na základě dlouhodobého pozorování různých

druhů písemností cizinců, a nejenom rusky mluvících, musíme konstatovat, že takový způsob volí značný počet nerodilých mluvčích.

C: Mám problém s napsáním ve slovech čárek, tak prostě píšu emaily bez nich. Pro mě je důležité správně zformulovat své myšlenky tak, aby mě pochopili. Myslím si, že pokud nebudou napsány čárky, nic se nestane.

Respondenti samozřejmě věděli a chápali, že mají určité jazykové a přízvukové nedokonalosti, ale žádným způsobem to neřešili, tzn., že k jazykovému managementu v těchto otázkách nedocházelo.

J: Nevím, jakým způsobem můžu vyřešit svůj přízvuk a slovní zásobu. V práci jsem potkával to, že cítil jsem se jako nerodilý mluvčí, Češi mluvili rychle a občas jsem nechápal, o co se jedná, ale to nijak se neodráželo na mých pracovních povinnostech. Finančně ohodnocení jsme byli stejně.

10.4.2 Sociokulturní problémy

Druhý oddíl této části diplomové práce tvoří přehled sociokulturních problémů, které se objevily na pozadí nedokonalosti gramatické a komunikační kompetence dotazovaných osob v českém jazyce. Budeme tady pojednávat o sociokulturním managementu. Ukážeme těsné propojení mezi sociokulturním, komunikačním a jazykovým managementem.

Mnozí respondenti hned po vyslechnutí otázky, zda se vyskytly situace, kdy byl v pracovní sféře pocíťován problém s jejich přízvukem či gramatickou kompetencí, odpovídali, že ve svém zaměstnání se s podobnými problémy nikdy neseťkávali z jednoho jediného důvodu. V kolektivu mají totiž kolegy, kteří jsou vysoce vzdělaní a inteligentní a nikdy si nedovolí žádným způsobem komentovat jazykové dovednosti ostatních kolegů. Upozorňovali však na to, že s problémy takového rázu se setkávali na ulici, v restauracích, kavárnách, obchodech apod. „Někdy je to docela komické. Některé extrémně všední reakce na češtinu s přízvukem jsou panické (*Pane bože! Cizinec se snaží mluvit česky! Nikdy mu nebudu rozumět!*) a vyjadřují nepochopení pro perfektně srozumitelnou češtinu. Angličtí mluvčí jsou naprogramováni

k poslechu skrz přízvuky a gramatické varianty. Je to instinkt kohokoliv, kdo má alespoň špetku intelektu“.²⁸

D: To, že mám přízvuk, dávali najevo lidi z ulici, ne v práci. V kolektivu máme jinou úroveň, to by se nedovolili udělat. A já bych neřekla, že jsou to moje problémy, spíš to jsou problémy těch lidí, jejich vychovanosti a vzdělání. Pociťuju to spíš v oblasti služeb. Půjdu do kavárny, objednáám černý čaj a číšnice se tváří, že mně vůbec nerozumí: Co jste řekla? Černý čaj? Já vám nerozumím!

U všech respondentů zazněla skoro stejná odpověď. Nezáleželo na tom, zda je dotazovaný zaměstnancem velké mezinárodní společnosti, kde jsou spolu s ním zaměstnány desítky cizinců z různých států, nebo zda je dotazovaný jediným pracovníkem – cizincem ve firmě.

C: V práci žádné negativní zkušenosti nemám. Jsou tam na mě všichni hodní.

Kromě osobních zkušeností, spojených se svým vlastním přízvukem nebo gramatickou kompetencí uvedla respondentka F reakci své kolegyně ohledně schopnosti rusky mluvících studentů naučit se český jazyk na přípravných jazykových kurzech. Následující citát je hezkým příkladem těsného propojení sociokulturního a jazykového managementu. Na základě negativního postoje vůči Rusku je možné se domnívat, že došlo k povšimnutí a následně i k negativnímu hodnocení opakovaných výslovnostních odchylek u rusky mluvících studentů.

F: Nechápu například jednu kolegyni v práci, která je hodně proti Rusku a proti Rusům a přitom učí češtinu pro rusky mluvící cizince. Toto už je takové trochu pokrytecké, že kdybychom tady nebyli, tak nemá práci a nemá peníze. Když ona přijde do lektorské místnosti, tak strašně nadává, že Rusům nejde délka.

Mimo pracovní život zažili respondenti různé situace, které byly tak či onak spojené s jejich přízvukem. Většina z nich uváděla, že přízvuk vyvolával ze strany Čechů vzpomínky na rok 1968. Bohužel respondenti, kteří se narodili na konci 80. a na začátku 90.let, museli poslouchat komentáře o dějinách, o nichž se mohli dozvědět jenom z učebnic dějepisu.

F: Nu tak Rusové vždycky budou komunisté a Němci fašisté. Velmi často slyším, že v šedesátém osmém jsem vedla do Prahy tanky, že za to můžu osobně já.

²⁸ CROWN, D. (1996): *Mluví se v České republice ještě česky?* Čeština doma a ve světě. 1996, č.3, s. 152 - 153

J: V nemocnici sestřička v ordinaci začala mně nadávat kvůli roku 1968, ale co já s tím mám dělat? Někteří nic neřeknou, ale svým chováním dávají najevo svou nepřítel.

Zazněly i jiné odpovědi, které nebyly tak negativně naladěné proti konkrétní osobě, ale odrážely vzpomínky na události roku 1968 nebo i reakci na současnou politickou situaci v Evropě, v Rusku a na Ukrajině.

H: Negativní jsem potkávala ne vůči mně, ale spíš s ohledem na politickou situaci. Někdo hned připomene 68. ročník, jak to bylo. Ale samozřejmě řeknou: Nic proti vám, ale to byly časy! Nebo To byla doba! Nebo teď, že je taková situace na Ukrajině a v Rusku, takže to připomenou, ale spíš řeknou, že: Nic proti vám a co si vy myslíte?

U jedné respondentky se vyskytla velmi vtipná a zároveň velmi arogantní a expresivní vzpomínka – odpověď.

B: Jednou jsme šly s kamarádkou po ulici a mluvily mezi sebou rumunsky. Pak jsme pocítily, že za námi jde nějaká paní a něco mumlá. Tak jsme s kamarádkou se zastavily, abych uvolnily jí cestu. Paní nás obešla, pak se otočila a řekla: Běžte do prdele ruské svině. Mluvily jsme rumunsky, ne rusky. Proč jsme musely být obětmi české nevychovanosti a nevzdělanosti? Já jsem to nepochopila. Rumunský jazyk není slovanským jazykem, nemá nic společného s ruštinou.

Občas způsobují negativní reakce českých občanů na východoslovanský přízvuk velké nejenom morální, ale doslova i fyzické potíže jinak mluvícím cizincům.

A: Ale jednou jsem měla velký problém. Zakoupila jsem jednu jízdenku do Budapeštu s tím, že 2 osoby nastoupí do autobusu v Praze a 2 v Brně. Nastala nějaká chyba a na ty samé sedadla z Brna byly prodány jízdenky 2 krát. Takže já jsem měla 2 jízdenky pro své kamarády (to byl tady na konferenci velmi vážený pán profesor z Japonska a jeho kolega) a 2 jízdenky měli Češi. „Vstřícný“ autobusní personál na naše místa posadil Čechy a nám bylo řečeno, že to není jejich problém, že pokud chceme jet, tak schody v autobuse jsou volné. Nikdo se nám ani neomluvil, ani nevrátil alespoň částečně peníze za jízdenky.

Dalším dokladem toho, že Češi nejsou tolerantní vůči východoslovanskému přízvuku, je pozorování respondentky H, která se během svého života a studia v České republice s tímto jevem v české společnosti setkala.

H: Češi třeba nemají rádi východoslovanské přízvuky, ale rozumí nám, což není stejné s anglickými mluvčími, kteří mají tak výrazný přízvuk, takže Češi jim vůbec nerozumí ani se

nesnaží porozumět. Takže ti lidé pak potřebujou nějakého překladatele. Takže anglicky mluvící v obyčejném životě vystačí s angličtinou, jenom na úřady potřebujou vzít s sebou překladatele.

Samozřejmě, že ruština a čeština jsou slovanské jazyky a jsou dost podobné. Což znamená a předpokládá pochopení mluvčích těchto jazyků z obou stran. Na rozdíl od mluvčích jiných neslovanských jazyků, mají rusky mluvící menší dorozumívací a komunikační problémy. Např. jsem sama několikrát byla svědkem komunikace cizinců z východní Evropy na úřadech České republiky. Pokud byla snaha z obou stran, tak se našlo pro vzniklý problém řešení. Pokud jedna ze stran takovou snahu neměla, tak existující problém zůstával. Také jsem byla v autosalonu svědkem komunikace cizince, který mluvil česky jen na úrovni začátečníka. Podle mého mínění každá ze stran rozuměla té druhé tak na 30%, ale ze strany prodávajícího českého mluvčího bylo konkrétním cílem auto prodat a ze strany kupujícího ruského mluvčího bylo cílem auto koupit, takže se obě dvě strany dohodly bez pomoci překladatelů a jakýchkoliv zprostředkovatelů.

V některých případech bylo možné sledovat pozitivně hodnocenou reakci na odchylku ve výslovnosti rusky mluvících respondentů. Jak už bylo zmíněno v teoretické části této diplomové práce, takový jev J.V. Neustupný pojmenoval *gratifikace*.

H: Většinou nikdo nic nekomentuje a neptá se, jestli jsem cizinka, nebo ne. A já nevím, jestli člověk poznal, nebo nepoznal, že jsem cizinka, a co si o tom myslí. Ale já osobně mám takové spíš pozitivní zkušenosti, naštěstí, díky bohu, že někdo řekne, že: Jeee, vy máte pěkný východoslovanský přízvuk. Takže neříkají, jaký přesně, ani neříkají, jestli jsem z Ruska. Neříkají, že je to ruský přízvuk, ale východoslovanský. Já si myslím, že jsou to prostě nějakí vzdělanější lidé nebo nevím ... Potom někteří říkají, že to je hezky, že mám ten přízvuk, že kdybych ten přízvuk neměla, tak všichni by si mysleli, že jsem Češka, a tak je to taková třešnička, že dokonale zvládám češtinu, ale je vidět, že nejsem Češka. Což je moc pozitivně, že mě pak nehodnotí jako Češku, ale jako cizinku, která se tak dobře naučila česky!!

Samozřejmě, že ne všechny odpovědi respondentů byly jenom negativní. Někteří dotázaní uváděli i to, že hodně Čechů v komunikaci s rusky mluvícími vypravuje o tom, že kdysi ve škole studovali ruský jazyk a skládali z ruštiny maturitní zkoušky. Kromě toho je velmi milé a příjemné poslouchat v takových situacích výčet těch ruských slov, které v paměti Čechů zůstaly.

A: Většinou, když nějaký Čech slyší můj přízvuk, tak zeptá se, jestli jsem z Ruska, a pak ukazuje celý svůj jazykový repertoár v ruštině.

Pozitivní reakce zazněla u mnohých respondentů, přičemž převažovala taková tendence, že respondenti nechtěli, aby byli hodnoceni jako Češi, protože takový jev by v budoucnu mohl vyvolat negativní reakci.

B: Nechtěla jsem, aby naši zákazníci mysleli, že jsem Češka, protože při osobním setkání oni by stejně toto všimli, a tak v průběhu našeho rozhovoru oni by nepřemýšleli o tématu, ale o tom, že jsem cizinka.

10.5 Postavení rusky mluvících absolventů vysokých škol na trhu práce v České republice

Následující část diplomové práce se bude věnovat postavení rusky mluvících absolventů na trhu práce v České republice. Rozdělíme ji na dva oddíly. První oddíl bude obsahovat názory respondentů, které se týkají postavení jich samotných a dále jiných vysokoškoláků nebo absolventů ve stejném postavení jako oni na domácím trhu práce. Ve druhém oddílu se podíváme na pracovní inzeráty zveřejněné na portálu Úřadu práce České republiky, analyzujeme poptávku po pracovní síle, požadavky na jazykové dovednosti uchazečů a finanční ohodnocení nabízených pracovních pozic.

10.5.1 Postavení rusky mluvících absolventů vysokých škol na trhu práce v České republice z pohledu respondentů

V prvním oddílu vycházíme z vyjádření respondentů podrobených analýze. Souhrn odpovědí ukázal, že názory dotazovaných osob jsou ve svém celku charakterizovány značnou pestrostí.

Respondentka A vidí v zásadě tři důvody pro možnost dobrého uplatnění rusky mluvících cizinců na českém pracovním trhu. Jsou to jednak příležitosti nabízené velkými mezinárodními firmami, které se v České republice etablovaly mj. proto, že domácí pracovní síla je v porovnání se západní Evropou stále ještě mnohem levnější. Toto je dalším důvodem pro možnou pozitivní perspektivu získání atraktivní pozice. V neposlední řadě může napomáhat k dosažení odpovídajícího postavení i fakt spolupráce západo- i východoevropských společností na českém území.

A: Úspěšně mluvící studenti mají tady šance najít dobrou a zajímavou práci. Protože za prvé Česká republika nabízí.... Já bych řekla, že ta pracovní síla v České republice je levná v porovnání s Německem, Finskem a tak dále. A tak aspoň pro ty velké podniky, jak jsou HP, Canon, Amazon a další korporace, tak pro ní je Česká republika zajímavá. Protože ony tady otvírají customer services. Další věc, že Česká republika dobře spolupracuje s takými státy, jako je Rusko, Kazachstán, nějaké další rusky mluvící státy – Ukrajina, Bělorusko, tak právě ti vysokoškoláci také mohou najít práci v podniku, který spolupracuje s podniky těch států.

Podobně pozitivně vidí možnosti ruskojazyčných cizinců i respondent I, který navíc přichází s myšlenkou, že u mezinárodních společností zde usazených ve značném počtu a s opravdu národnostně pestrým pracovním kolektivem není až tak nutné dosáhnout vyšší úrovně zvládnutí českého jazyka. Uchazeč se i tak má možnost dopracovat k příjmům, které jsou v rámci České republiky leckdy značně nadprůměrné.

I: Já si myslím, že absolvent české vysoké školy ani nemusí umět tady česky, aby vyhledal práci s nástupním platem 20 000-26 000 korun. Protože tady je spousta zahraničních firem z Ameriky, Británie, Francie, Německa. Poslední dobou mi připadá, že Praha je taková mezinárodní kancelář, že větší firmy tady mají kanclý. Samozřejmě, že pokud neumí dobře česky, tak musí ovládat na výborné úrovni angličtinu. Moje přítelkyně pracuje v irské firmě, kde nadřízený je Francouz, celý den mluví anglicky a sama pochází z Ruska.

Odlišný názor měl respondent J, který zdůrazňuje domněnku, že rusky mluvící absolventi většinou seženou zaměstnání v podnicích, které buď vlastní ruskojazyčný majitel, nebo ve kterých je zaměstnán velký počet rusky mluvících pracovníků. Kromě toho vystihl, že takoví absolventi nemají ani zájem, ani snahu o integraci do české společnosti a jejich činnost je těsně spojena s potřebami ruských mluvčích v západní Evropě.

J: Já si myslím, že většina takových absolventů se uplatňují ve společnostech, kde jakoby jádro těch firem tvoří rusky mluvící komunita. Že se moc neasimiluje se zbytkem obyvatelstva v České republice. Spíš pracujou v oblasti služeb pro rusky mluvící lidi v Evropě.

Dále respondent J zdůrazňuje ten fakt, že absolventi – cizinci k tomu, aby uspěli na trhu práce České republiky kromě odborných znalostí, získaných na místních univerzitách, musejí přidat větší snahu, být pilnější než Češi. Předpokládá, že vyhledat zaměstnání je dost náročný proces. Aby rusky mluvící uchazeči byli pro zaměstnavatele zajímavější a atraktivnější než česky mluvící absolventi, musejí ovládat navíc několik cizích jazyků.

J: Já si myslím, že rusky mluvící absolventi určité šance tady mají, ale musejí více bojovat než rodilí mluvčí, mají to o hodně těžší, ale pokud k tomu přidají třeba znalosti dalších jazyků a větší úsilí a snahu, pokud mají aspoň trochu osobního naddání a štěstí, tak určité šance mají. Ale není to lehká cesta. Nevzdávat se po prvních neúspěších.

Respondentka H předpokládá, že cizojazyční absolventi jsou velmi často podceňováni českými zaměstnavateli kvůli nedostatečným dovednostem a znalostem českého jazyka. Odlišuje postavení uchazečů o pracovní pozice, kteří mají vysokoškolské vzdělání z domovských zemí, a těch, kteří vystudovali jakýkoliv typ vysoké školy na území České republiky.

H: Ti, kteří přijíždí sem studovat mívají problémy, protože jsou často podceňováni kvůli češtině. Jednoznačně ten, kdo vystudoval vysokou školu v České republice, mají větší šance a možnosti tady se uplatnit na rozdíl od těch, kdo přijel s vysokou školou z domova a tady nechtějí studovat. Takoví cizinci se uzavírají do svých komunit.

Respondentka D, která je zaměstnána u velké mezinárodní společnosti a už má určité pracovní zkušenosti, uvedla, že šance cizích státních příslušníků uspět při vyhledávání atraktivní pracovní pozice je vyšší než šance Čechů. Objasňuje to tím, že za prvé je velkým mezinárodním zaměstnavatelům lhostejné, zda je uchazeč o práci cizinec nebo Čech, protože takové mezinárodní firmy jsou v podstatě samy „cizinci“ na území České republiky. Za druhé není u Čechů v porovnání s cizinci moc velký jazykový repertoár.

D: Já jsem podávala životopisy do dvou velkých mezinárodních společností a tam vůbec se nezajímají o tvou národnost. Je jim to jedno, jaký máš pas. Hlavně jim jde o tvoje znalosti a dovednosti. Pracuje tam hodně cizinců a také Čechů. Podle mého názoru do velkých mezinárodních společností cizinci mají více šance nastoupit než Češi. Většina Čechů umí anglicky nebo německy. Cizinec má svůj mateřský jazyk plus češtinu plus angličtinu možná plus ještě další nějaký jazyk. Češi určitě budou mít přednost v menších českých společnostech.

Repliky těchto pěti respondentů ve vyhraněné podobě reprezentují jisté postoje k možnostem uplatnění rusky mluvících absolventů. Větší šance na získání zajímavého a dobře platově ohodnoceného zaměstnání vidí u těch, kteří získali vyšší vzdělání přímo na některé z českých univerzit, nebo na jiném typu vysoké školy. Zároveň konstatují, že ti, kdo získali vzdělání ve své mateřské zemi a nevyvinuli odpovídající úsilí dosáhnout jednak kvalitního zvládnutí českého jazyka, jednak rozšířit si v českém prostředí znalosti a dovednosti v oborech vystudovaných v zemích svého původu, mají ztíženou pozici na zdejším pracovním trhu.

V důsledku toho převládá podle nich v těchto případech tendence uzavírat se v národnostně homogenním prostředí a izolovat se tak od jazykového a kulturního prostředí české majoritní společnosti, což je na českém pracovním trhu znevýhodňuje.

10.5.2 Analýza aktuálních inzerátů Úřadu práce České republiky s poptávkou po rusky mluvících pracovnících

V tomto oddílu se podíváme na pracovní inzeráty práce zveřejněné na portálu Úřadu práce České republiky, analyzujeme poptávku po pracovní síle, požadavky na jazykové dovednosti uchazečů a finanční ohodnocení nabízených pracovních pozic.

V průběhu provádění výzkumu vyšly najevo různé názory respondentů ohledně postavení rusky mluvících absolventů na trhu práce České republiky. To u mě jako tazatelky a u člověka, který po negativních zkušenostech se zaměstnáním v české firmě už nikdy v České republice práci nehledal, vyvolalo velký zájem o to, jak to vypadá ze strany zaměstnavatelů. Proto jsem se rozhodla podívat na inzeráty s nabídkou práce uveřejněné na internetu a zjistit skutečnou aktuální situaci s poptávkou po pracovní síle mezi rusky mluvícími uchazeči.

Úřad práce představuje běžný a legitimní způsob hledání pracovního místa v české společnosti, a proto jsem se rozhodla podívat jenom na inzeráty zveřejněné na oficiálním portálu Úřadu práce České republiky. Samozřejmě, že tento přehled není vyčerpávající, je to jen částečný pohled na situaci. Kopie těchto inzerátů uvádím pro přehlednost a úplnost informace v Příloze č. 3 této diplomové práce.

Po analýze předložených inzerátů můžeme udělat následující závěry.

Zaměstnavatelé jsou opravdu ochotni poskytnout cizincům práci. Osobně si myslím, že pokud se jedná o odborníka a zaměstnavatel má o něj zájem s předpokladem, že to prospěje jeho podniku, tak se ani jedna strana nemusí bát trochu náročnějších administrativních úkonů spojených se zaměstnáním cizince.

Skoro každý čtvrtý inzerát v těch nejpopulárnějších oborech obsahuje požadavek znalosti ruského jazyka minimálně na aktivní úrovni až na úrovni rodilého mluvčího. Ve většině případů je spolu s ruštinou požadována i znalost angličtiny. Poptávány jsou však i další jazyky např. maďarština, němčina, ukrajinština, běloruština či kazaština, samozřejmě zároveň s ruštinou. Některé inzeráty uvádějí požadavek znalosti češtiny na pasivní úrovni.

Velmi překvapujícím byl fakt, že rusky mluvící absolventi mohou získávat práci nejenom v Praze, ale na celém území České republiky. Firmy, které poptávají ruské mluvčí, sídlí např. ve městech Dolní Benešov, Opava, Říčany, Liberec, Karlovy Vary aj. a předpokládá se, že tam budou vykonávány i pracovní povinnosti.

Průměrný měsíční plat, který je v inzerátech zveřejněn, je 40 000 – 60 000 Kč, přičemž minimální nabízená mzda je 15 000 Kč a maximální až 150 000 Kč. Nejlépe je finančně hodnocený obor Informační technologie.

Samozřejmě, že některé inzeráty obsahují podmínku předchozí pracovní zkušenosti, což čerstvým absolventům nedává možnost se zúčastnit výběrového řízení. Ale za několik let budou tvořit dnešní ruskojazyční absolventi konkurenci česky mluvícím uchazečům.

11. Závěr

Cílem této diplomové práce bylo prozkoumat situaci ohledně postavení rusky mluvících vysokoškoláků či absolventů na trhu práce České republiky, potřebují-li takoví jedinci český jazyk k získání zaměstnání. Dílčím cílem bylo zjistit, jakou roli hraje čeština v osobním, studijním a pracovním životě respondentů, představuje-li významnou složku, či je vedlejším bonusem. Vypátrat, zda měli respondenti jazykové problémy spojené s nedostatkem jazykové kompetence či přízvukem a jak tyto problémy manažovali.

Na začátku diplomové práce jsme popsali hlavní teoretický rámec celé práce, a to teorie jazykového managementu. Vymezili jsme základní pojmy, popsali typy a druhy jazykového managementu. V další části jsme vyličili procesy jazykového managementu a stručně je popsali, zabývali jsme se vymezením pojmu jazykový problém. Je nutné se zmínit o tom, že v současné době neexistuje ani jedna učebnice v češtině, která by se věnovala problematice jazykového managementu a která by výslovně pojednávala o jeho teoretickém rámci. Existuje sice několik odborných článků v češtině, další rozsahlá literatura je v angličtině či japonštině. Takže ten, kdo bude mít zájem o téma jazykový management a nebude ovládat angličtinu či japonštinu, toho bohužel k poznání moc nemá.

Po teoretické části následovala metodologická část diplomové práce, kde jsme popsali metodologii, která byla použita při provádění výzkumu, metodu sběru dat, průběh výzkumu a demonstrovali jsme metodologii zpracování získaných dat a výzkumný soubor.

Hlavním těžištěm diplomové práce je kvalitativní výzkum, který je založen na výpovědích respondentů.

Čtyři z desíti dotazovaných osob jsou zaměstnány ve velkých mezinárodních firmách. Tři z nich mají v podniku oficiální jazyk angličtinu, tzn. že v práci používají anglický jazyk navíc ruštinu nebo rumunštinu – svůj mateřský jazyk. Česky mluví jen s kolegy, kteří jsou Češi, z toho důvodu, že si myslí, že jim je to příjemné, a pro navázání dobrých kontaktů. Vedle toho by mohli jako ostatní kolegové, kteří česky nemluví, používat v roli lingua franca angličtinu.

Na první pohled se zdá, že český jazyk není potřebný, ale pokud se podíváme na chronologii kroků, které vedly k tomu, aby se respondenti dostali ke svým pracovním pozicím, tak je patrné, že cesta k práci vedla přes český jazyk. První a nejdůležitější podmínkou pro získání zaměstnání je ukončené vysokoškolské vzdělání. Všichni respondenti dostali vysokoškolské vzdělání na veřejných vysokých školách České republiky, sice na různých oborech, ale všude byla vyučovacím jazykem čeština. Tady sledujeme, jak měli respondenti

potřebu provést socioekonomický management prostřednictvím jazykového managementu. Také nacházíme důkaz pro tvrzení, že teorie jazykového managementu vychází z toho, že tři dimenze, tedy management jazykový, komunikační a sociokulturní, jsou úzce propojeny.

Takže na výzkumnou otázku, potřebují-li respondenti český jazyk k získání zaměstnání, zní odpověď: ano, i když ho potřebují nepřímo.

Na otázku, jakou roli hrála nebo hraje čeština v osobním, studijním a pracovním životě, jsme dostali jednoznačnou odpověď – důležitou. Ve všech těchto sférách života je český jazyk komunikačním a dorozumívacím prostředkem. V osobním životě využívají respondenti český jazyk k vyhledávání informací o situaci ve státě, ve kterém v současné době bydlí, o kulturních akcích, o svých právech a povinnostech atd. Každodenní život přináší různé životní situace a s tím je spojena nutnost komunikace v češtině, např. na ulici, na úřadě, v obchodě, v lékárně, v nemocnici, v mateřské škole aj. Nutnost říkáme proto, že většinou není možné se na veřejných místech domluvit ani v angličtině. Zde sledujeme příklad propojení jazykového managementu sociokulturního.

Ve studijním životě hrála u všech respondentů čeština roli vyučovacího jazyka. Bez znalosti češtiny by tedy nemohli respondenti na vysokých školách studovat.

V pracovním životě respondentů má český jazyk také důležité místo – i tady je dorozumívacím a komunikačním prostředkem. Někteří z respondentů však plní své pracovní povinnosti v angličtině, ruštině nebo jiných jazycích. Češtinu využívají pro komunikaci s kolegy, o kterých vědí, že jsou to Češi. Zajímavým faktem je, že inzeráty s nabídkou pracovního místa jsou uveřejňované v češtině, což znamená, že respondenti museli přečíst inzeráty česky. Bez znalosti českého jazyka by respondenti neměli možnost se dozvědět o poptávané pracovní síle.

Shrnutím shora uvedených faktů dospíváme k závěru, že český jazyk představuje nikoliv vedlejší bonus, ale důležitou a nezbytnou složku pro plnohodnotný život každého respondenta v České republice.

Co se týče jazykových problémů spojených s nedostatkem jazykové kompetence či přízvukem, bylo zjištěno hned několik kategorií problémů, které jsme takto rozdělili: do první skupiny jsme zařadili jazykové problémy, jako je nedostatečná kompetence jazyka. Na základě výpovědí respondentů jsme zjistili následující problémy: nedostatek slovní zásoby, nepochopení promluv kolegů kvůli vysoké rychlosti jejich promluvy, délky samohlásek v mluvených a psaných projevech. Kromě toho můžeme na základě vlastního pozorování

během interview vyličít některé jazykové problémy, které sami respondenti neuvedli, např. špatná výslovnost číslovek (vyslovovali je rusky, ne česky), nerozlišování artikulace *h* a *ch*, nedodržování pravidel palatalizace (bydlím v České republice), odchylky ve výslovnosti, problémy správných koncovek při skloňování aj.

Do další skupiny jsme zařadili problémy sociokulturního charakteru. Všichni respondenti odpověděli, že v práci žádné takové problémy nemají, protože jsou zaměstnání v seriózních a solidních podnicích, kde je vzdělaný, vychovaný a inteligentní kolektiv a nikdo z kolegů si nedovolí žádným způsobem negativně hodnotit jejich jazykové dovednosti, natož spojovat jejich přízvuk s historickými událostmi a současnou politickou situací. S negativní reakcí se setkávali na ulici, v kavárnách, dokonce i v nemocnicích. Důvodem byl východoslovanský přízvuk, který vyvolával vzpomínky českých občanů na politické události roku 1968. Respondenti se však setkávali i s pozitivním hodnocením odchylek, s jevem, který se v teorii jazykového managementu jmenuje gratifikace.

Na konci výzkumu jsme provedli analýzu postavení rusky mluvících absolventů na trhu práce v České republice jak na základě zaznamenaných odpovědí, tak i na základě vlastní analýzy zveřejněných inzerátů s poptávkou po pracovní síle. Po provedení analýzy jsme dospěli k závěru, že rusky mluvící absolventi mají dost velké šance na získání atraktivních pracovních pozic s dobrým, někdy nadprůměrným finančním ohodnocením. Mají vystudované poptávané obory a na rozdíl od Čechů mají bohatší jazykový repertoár – mateřské jazyky respondentů jsou na území České republiky cizími jazyky, někdy až exotickými.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BENEŠ, M. (2008): *Andragogika*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2580-2
- BENEŠOVÁ, M. (2013): *Jazykový management vybraných obecněčeských jevů*. Bakalářská práce. FF UK
- CROWN, D. (1996): *Mluví se v České republice ještě česky? Čeština doma a ve světě*. 1996, č.3, s. 150 - 155
- DOVALIL, V. – T. SHERMAN (2009): *Teorie jazykového managementu*. In: K. Hlínová (ed.), *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2007-2009*. Praha: Akropolis. ISBN 978-80-87310-07-6
- FARKAS, Z. (2010): *Jazykové ústavy jako instance organizovaného jazykového managementu*. Diplomová práce. UBS FF UK
- FLORIÁN, D. (2014): *Specifika vzdělávání dospělých při výuce cizích jazyků*. Bakalářská práce. FHS Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
- HENDL, J. (2005): *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, s.r.o., ISBN 80-7367-040-2
- HOMOLÁČ, J. (2013): *Nad knihou o jazykovém managementu v kontaktních situacích*. *Slovo a slovesnost*, 74, s. 55 – 66
- JERNUDD, B. H. (2000): *Language management and language problems: Part I*. *Journal of Asian Pacific Communication*, 10 (2), s. 193 - 203
- JERNUDD, B. H. – NEUSTUPNÝ, J. V. (1987): *Language planning: For whom?* In: L.Laforge (ed.), *Proceeding of the International Colloquium on Language Planning*. Québec: Presses de l'Université Laval, s. 69 – 84
- KIMURA, G. Ch. (2014): *Language management as a cyclical process: A case study on prohibiting Sorbian in the workplace*. *Slovo a slovesnost*, 75, s. 255 – 270
- KOPECKÝ, J. (2014): *Přechylování příjmení v češtině jako případ jazykového managementu*. *Slovo a slovesnost*, 75, s. 271 – 293
- MACH, J.(2014): *Na českých VŠ raketově přibývá Rusů. Nemusí platit, protože studují česky*. *Novinky.cz* Cit.2015-07-13
<<http://m.novinky.cz/articleDetails?query=cizinci%20na%20VS&sznu=jlromOReFBDYWjVq&ref=search&ald=344962>>
- MARTYKÁNOVÁ, Z. (2009): *Jazyková politika v Alsasku v letech 1871 – 1918*. *Jazykovědné aktuality*, 3-4, s. 74 – 88
- MIOVSKÝ, M. (2006): *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4

- MURAOKA, H. (2009): *A typology of problems in contact situations*. In: J. Nekvapil & T. Sherman (eds.) *Language Management in Contact Situations: Perspectives from Three Continents*. Frankfurt am Main: Peter Lang, s. 151 - 166
- NEKVAPIL, J. (2000): *Z bibliografických vyprávění Němců žijících v Čechách: jazykové biografie v rodině pana a paní S*. *Slovo a slovesnost*, 61, s. 30 – 46
- NEKVAPIL, J. (2001): *Jazykový management a etnická společenství v České republice*. In: J. Hasil (ed.), *Přednášky z 44. běhu LŠSS*. UK: Praha, s. 65 – 80
- NEKVAPIL, J. (2010): *O historii, teorii a modelech jazykového plánování*. *Slovo a slovesnost*, 71, s. 53 – 73
- NEKVAPIL, J. – SHERMAN, T. (2014): *Jazykový management a teorie jazykového managementu: úvodní poznámky*. *Slovo a slovesnost*, 75 (4), s. 245 – 254
- NEKVAPIL, J. – SLOBODA, M. – WAGNER, P. (2009): *Mnohojazyčnost v České republice: základní informace*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, ISBN 978-80-7106-581-4
- NEUSTUPNÝ, J. V. (1977): *Language planning for Australia*. *Language Sciences*, 45, s. 28 - 31
- NEUSTUPNÝ, J. V. (2002): *Sociolingvistika a jazykový management*. *Sociologický časopis*, 38 (4). Cit.. 2015-06-02 < <http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/55-sociologicky-casopis-czech-sociological-review-4-2002/1002>>
- NEUSTUPNÝ, J. V. (1999): *Následné (follow-up) interview*. *Slovo a slovesnost*, 60, s. 13-18
- NEUSTUPNÝ, J. (2003): *Literární kritika jako jazykový management*. *Slovo a slovesnost*, 64, s. 276 – 288
- POKORNÝ, J. (2010): *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada Publishing, a.s., ISBN: 978-80-247-2843-8
- SAKAMOTO, N. (2008): *Jazykový management v japonsko-českých podnicích působících v České republice*. Diplomová práce. UBS FF UK
- SHERMAN, T. (2013): *O jazycích v roli lingua franca (se zvláštním zřetelem k angličtině)*. *Časopis pro moderní filologii* 95, č. 2
- SANDEN, G.R. (2014): *Language management x3: A theory, a sub-concept, and a business strategy tool*. *Applied Linguistics*. First published online: September 18, 2014.
- SLOBODA, M. (2011): *Management bilingvismu v situaci jazykového posunu. Diskurzy, problémy a Krajina Běloruska*. Dizertační práce. FF UK
- SPOLSKY, B. (2009): *Language management*. Cambridge: Cambridge University. ISBN 978-0-521-51609-9

STEHLÍKOVÁ, E. – KONOPÁSKOVÁ, H.: *Postavení cizinců na trhu práce v Praze. Zpráva z výzkumu.* <<http://www.mezikulturnidialog.cz/res/data/011/001341.pdf>>

VUKOVIĆ, P. (2009): *Typologie moderního jazykového managementu.* In: E.Rusinová (ed.), *Přednášky a besedy ze XLII. běhu LŠSS.* Brno: Masarykova univerzita

Sborník z mezinárodní konference *Migrace studentů do České republiky 2000–2015: historie a perspektivy* pořádané dne 4. června 2015 Zdeňkem Škromachem, místopředsedou Senátu PČR, a za odborné spolupráce Go Study group, s.r.o.

Dům zahraniční spolupráce České republiky. *Studium cizinců v ČR.* Cit. 2015-07-18

<<http://www.dzs.cz/cz/studium-cizincu-v-cr/>>